

Optisk indlæsning 2010-11

v. Nils Jepsen

Redaktion og korrektur: Eddie Danielsen og Nils Jepsen

Museum Overtaci 2011-12

Meddelelser
om
Anstalter for Afsindige
Tydskland og Danmark.

I Breve til en Ven af
Johan Christian Wilhelm Wendt.
(Særskilt aftrykt af Nyeste Skilderie 1827.)

Kjøbenhavn.
Trykt i L. J. Jacobsens Bogtrykkerie. 1827.

Mine meget elskede og højtagtede Lærere
Hr. pastor I. M. Reuter
i Haventofte ved Slesvig,
og
Hr. Regimentskirurg Sigfr. Haase
i Eckernførde,

hengivnest tilegnede
af Forfatteren.

I.
Anstalter for Afsindige. *)

Orandum est, ut sit men, sana in copore sano Juvenal
Det undrer dig, at Wien, med alle denne store Stads fortræffelige Stiftelser for Syge, og Velgørenheds-Anstalter af alle Arter, dog mangler

*) Vor alt for tidlig for sand Videnskabelighed savnede afdøde Professor Howitz vælger, og det vist med Rette, Ordet „Afsindighed“ om den Sygdom, der her om-handles. „Thi, siger han (i sin Afhandling om Afsindighed og Tilregnelse §, 1), det danske Substantivum „Sind“ er langt mere omfattende end det tyske „Sinn“, og indbefatter ikke blot de intellektuelle, men ogsaa de moralske Evner; saaledes bruger man det i Udtrykkene: sindig, skarpsindig, at besinde sig, sindssvag, om Forstandens Operationer, men i Udtrykkene retsindig, tungsindig, ubesindigt, et let, et heftigt, et oprørt, et andægtigt Sind, føres det over paa det moralske Gebeet,”

et hensigtsmæssigt Hospital for Afsindige; thi det saakaldte „Narrenthurm“, fandt jeg endnu i samme maadelige Tilstand, som vor Landsmand Dr. Otto, der faa Aar forud havde beseet det, hvorom han beretter i sin Rejse (indført i Nye Hygaea, Jan. 1824, S. 28); dog fortalte Professor Dr. Raimann mig, at Hans Majestaet Kejseren havde befaleet, at der skulde sammentræde en Kommission, for at overveje og foreslaae, hvorledes en til Nutidens Erfaringer svarende Anstalt for Afsindige kunde oprettes; og upaatvivleligen vil den, naar den kommer til Virkelighed, bære, som alle andre nye offentlige Anstalter, blandt hvilke den nye opbyggede Veterinærskole, Præget af Kejserens Aand for det Fuldkomne, og hans Villie at de altsaa skulle udføres efter en stor Plan, saaledes at der, tilligemed Hensynet paa Hensigtsmæssigheden, ogsaa sees paa at Udførelsen svarer til hvad man i en stor Kejserstat kan vente.

Den egentlige Anstalt for Afsindige er endnu privat. Dens Stifter, M. Dr. Bruno Goergen, som før var Primair-Læge i det saa kaldte almindelige Sygehuus, besidder alle de sjeldne Humanitets Egenskaber, som udfordres til at være Bestyrer af et sligt Institut.

Ved Leilighed sender jeg dig det af ham selv udgivne lidet Skrift, som ikke er i Boghandelen, „Privat-Heilanstalt für Gemüthskranke in Wien, eröffnet von Dr. B. Goergen. Wien 1820“; i hvilket du vil finde udførligere Underretning end jeg her inden et Brevs Grændser kan give dig, om hans Anskuelse og Behandling af Afsindige og Gale. Anstalten er i Gumpendorf i Wiens Forstad No. 173. Bygningen, et Palais, som for har tilhørt Fyrsten af Windisch-gratz *), er givet de Indretninger som aldeles svare til Øjemedet; og til Bygningen ligger en stor Park, som er aaben for alle de Afsindige. Ved Bestemmelsen af Betalingen for dem der optages i Stiftelsen er blot taget Hensyn til Forplejningen, og altsaa til Gjenstande der give større eller mindre Bequemmelighed for Patienten, eller fyldestgjøre de mindre Nødvendigheder; og derefter er Betalingen inddeelt i tre Klasser; den første til 6 Fl. C. M. daglig, den anden 4 Fl., den tredje 3 Fl. Behandlingen af de Afsindige er derimod for alle een og den samme.

Dr. Goergen hylder den ikke noksom erkjendte Grundregel, at de fleste Afsindige, især i Begyndelsen, rase kun i visse korte Tidsperioder, og at det er vigtigt, naar

*) Rust's kritisches Repertorium 7B. 1H. p. 159.

4.

dette Raseri sagtner, og de komme til dem selv, de da ikke skulle see dem bundne, om det end var kun med den saakaldte Tvangstrøie, hvilket har den slemme Virkning paa dem, at de da blive galere og hæftigere; ja han er overbeviist om, at naar dette igjentaagne Gange indtræffer, bliver Afsindigheden værre, og gaaer endelig over til at blive ulægelig.

For dem, hos hvem slige Paroxysmer – ofte regelret – indtræffe, ere egne, dertil indrettede, Værelser, hvor den Afsindige ikke kan stude sig, og hvor han af tre til fire stærke Karle blot iagttages og holdes tilbage.

Dr. Goergen har mange Erfaringer om at atmosfæriske Indflydelser have ej allene tilfældige, men ofte periodiske Indvirkninger paa de Afsindige. Atmosfærens Sygeligheds Indvirkninger var allerede af de Gamle erkjendt *). Darwin **), Foerster, men især Gall og Spurzheim, have i vore Tider viist det samme; og hvorledes Solen og Maanen have Indflydelse paa periodiske Anfald hos disse Syge,

*) – varius concinnat id Aer

Proinde ubi se coelum, quod nobis forte venenum Cummovet, atque aer inimicus, serpere coepit.

Lucret lib. VI. 1116 & sequ.

***) Darwin Zoonomia. Vol II. Curious cases &c.

Class IV. II

5

derpaa er af Hoffmann, Syderham, Mead, og Darwin Opmærksomheden vakt. *)

Dr. Goergens Erfaringer have ogsaa sat ham istand til at kjende tilfulde hvad for en atmosphaerisk Indflydelse Luft-Electriciteten har paa disse Syge.

Disse Gjenstande ere af stor Vigtighed, og jeg vilde ønske, at det maatte lægges paa Hjerte af enhver Læge, hvis særegne Kald det er at behandle Afsindige. At iagttage den Periode, naar den Syge, efter et Udbrud af Raserie begynder at blive roelig, holder Dr. Goergen for at være af den største Vigtighed. Man maae nu ophøre med alle Tvangsmidler, tiltale ham venligt, gjøre ham en Anmodning, og paa saadan Maade kan den periodiske Tilbagevenden til Raserie, istedetfor at gjentages, og at blive Vane, aftage, og ofte hurtigen hæves.

Det beste Middel til at give de Rasende Rolighed, som ogsaa ofte er det imod Søvnløshed, er at gjøre Værelset gradeviis mørkt.

For at iagttage enhver vigtig Periode ved de Afsindiges grundige Behandling, siger Dr.

*) Researches about Atmos. Phoenom. 2. edit. London. p 155

6

Goergen, maae Lægen leve iblandt dem, og ene og allene for sit Institut. Eftersom Afsindigheds-Perioderne hos Patienten – (det er dem af den bedre Dannelse Dr. Goergen især har) – blive mindre hastige, søger han lidt efter lidt endog at trække ham ind i sin Familiekreds; I et stort, behageligt beliggende luftigt Værelse, der har Udgang til Haven, er et aflangt vel forsynet Bord, hvor Dr. Goergen med sin Familie spiser, i en Kreds af henimod 40 Afsindige af begge Kjøn. Du kan tænke dig hvor højst interessant det maatte være mig, at see Dr. Goergen siddende ved den ene Ende af Bordet, hans Kone ved den anden, hans opvoxne Børn i Midten. Selv blev jeg, de flere Gange jeg var der, sat imellem et Par af hans Stiftelses Lemmer. Jeg kunde ikke nok beundre, med hvilken Opmærksomhed alle havde deres Øjne henvendte paa Hr. Goergen og hans Kone; og begyndte en eller anden af de Afsindige at tale noget

Urimeligt, saa var et Øjekast af ham, eller hans Kone, tilstrækkeligt til at standse dette Udbrud, men skulde Paroxysmerne blive hæftigere, da er en af Opvarterne, hvilke under Spisningen ere iførte Tienerlivre'e, strax beredt paa at føre ham til sin Celle med al passende Høflighed.

Dr. Goergen er slet ikke ængstlig for at de

7

Afsindige skulde skade enten sig selv eller andre med Knive og Gafler under Spisningen. Han giver dem nemlig stumpe firgredede Sølvgafler, og stumpe afrundede Knive med Sølvblade, med hvilke man maae mere sønderrive end skære Maden, og paa det at denne Slags Spiseredskaber ikke i mindste Maade skulde være dem paafaldende, betjener hele Bordselskabet sig ikke af andre; hvorfor jeg ogsaa ved mit Couvert havde saadanne. Sølvet giver han af ingen anden Grund Fortrinnet end fordi det ved sin Blødhed er mindre brugeligt til Beskadigelse end Jernet, og fordi Opvarterne, naar deres Ansvar gjelder en Ting af Værdie, ere bestandig nødsagede til at have Opmærksomheden saa meget mere spændte paa, at ingen Patient skal kunne hemmeligen skjule et saadant Instrument, for dermed at gjøre sig eller andre Skade. Endnu maa jeg erindre, at jeg her saae indført den af Professor Meitzner opfundne Varme-Indretning *), hvorved hele Værelset kan efter Behag gives lige Opvarming, uden

*) Med Glæde har Indsenderen seet, at denne Indretning ogsaa i Danmarks Hovedstad begynder at indføres; saasom hos Hr. Mechanicus Marschal i Norgesgade No. 197, Hr. Muurmester Lüthans i samme Gade No. 194, Hr. Apotheker Müller paa Vesterbro, og paa den kongelige Porcelainsfabrik.

8

den Fare, som kan afstedkommes ved Kakkellovne hos Vanvittige, ligesom og med samme er forbunden Besparelse af Plads.

I det Hele fandt jeg i denne Anstalt for Afsindige, hvorledes et af Lægen ordnet Samliv, en af ham ledet Conversation imellem Afsindige af førstjellige Anskuelse og Begreber, kunde gives meget velgjørende Indflydelse paa Helbredelsen. Man seer den Melancholske opmuntret, og bragt Helbredden tilbage, ved den Jovialskes Hjælp; man seer den Ene ved ulige Anskuelse at dømmе rigtigen over den Andens Vildfarelser; og naar de ikke kunne komme tilrette med hinanden, maae Lægen som oftest være Mægler, og give Kjendelse i Tvisten. Trangen til venskabelige Meddelelser imellem hinanden bliver allerede mægtigen fremkaldt ved den fuldkomne Afsondring fra det øvrige borgerlige Samfund, som saadanne Stiftelsers Natur ellers medfører. Socios habuisse malorum juvat, siger jeg med Dr. Goergen.

Med inderlig Højagtelse for dette meget lovende Institut, for hvilket han er saa ganske opofret – og igjennemtrængt af de varmeste Ønsker for den endnu spåede Plante i mit Fædreland, den Bidstrupgaardske Anstalt for Afsindige, forlod jeg dette Sted, og ligesom jeg nu sidder og tilskriver dig hvad

9.

jeg her fandt, saa vil du og sikkert meddele mig nogen Underretning om, hvorvidt man er nu kommen med Udvidelsen af bemelte Bidstrupgaardske Stiftelse, og Anlæggene der, som jeg ved mit Besøg fandt at være saa meget lovende, hvortil og den yndige Beliggenhed har bidraget uendeligen. Intet Sted har jeg hidtil fundet den

saa skjøn. At erfare noget om Fremskrivningen vil have forøget Interesse for mig, efter at være bleven personligen bekjendt med saa kyndig Mand i Faget som Dr. Goergen har viist sig at være. Dit Brev vil jeg uden Tvivl erholde enten i Erlangen eller Bamberg.

II.

Dit Brev med de ønskede Efterretninger om Bidstrupgaard's Stiftelse har jeg modtaget, og Du skal i sin Tid erfare min Meening, efter Sammenligning med de fortrinlige Stiftelser af dette Slags i Tydskland, som jeg paa min Rejse har besøgt; jeg troer det i saa Henseende rigtigst foreløbigen at meddele Dig, hvad jeg paa ethvert Sted især har iagttaget, og derfor har jeg nu besluttet, at gaae frem i den Orden, i hvilken jeg besøgte Stiftelserne. Altsaa
(2)

10

først Noget om den Slesvigske Anstalt for Afsindige.

Denne Indretning er bestemt til at modtage de i Hertugdømmene Slesvig, Holsten og Lauenburg værende Afsindige.

Bygningen ligger udenfor Slesvig paa en af Stadens Marker, norden for den saakaldte Altstadt, tæt ved St.Jørgens Vandmølle. Den blev fuldført 1820, og d. 1ste December s. A. bleve allerede de første Syge imodtagne. Den afdøde Physicus i Slesvig, Etatsraad Suadiciani, Ridder af Dannebrogen, maa man især vide Tak for den Iver hvormed han virkede til Stiftelsens Oprettelse, indre Indretning og Fremvæxt.

Bygningens behagelige Udvortes er bekjendt, og mod dens Indretning er intet at sige. Under hele Bygningen ere rummelige og til Husets Fornødenheder vel indrettede hvælvede Kjeldere. Bygningernes indre Indretning findes temmelig nøjagtigt beskrevet af Hr. Premierlieutenant I. v. Schrøder, i hans "Geschichte und Beschreibung der Stadt Schleswig." Schleswig 1827. Pagina 236. o. s. v. Bygningen er Conferentsraad og Overbygningsdirektør Hansen's Værk. Glæde maae det mig nu, at see alle de Afsindige modtagne i denne fortræffelige Stiftelse, af hvilke

11

Mange næsten ellers uden Haab om at gjenerholde deres Forstand har i mange Aar maattet sukke i saakaldte Daarekister i Straffeanstalten i Glückstad.*)

For nærværende Tid (1825) regner jeg Antallet af de her under Behandling værende Sindssvage, til 127, og deraf er III fra Hertugdømmene Slesvig og Holsten, 2 fra Hertugdømmet Lauenburg, 8 fra Danmark og 6 fra Udlandet. Derom vil du ogsaa udførligere læse i Collegialtidenden for 1822 No. 35; 1823 No. 34; 1824 No.24; 1826 No. 23, samt i de aarlige Efterretninger som følge med Altonaer Mercur, og i førnævnte Værk af Schrøder. Directionen for denne Stiftelse bestaaer af et Medlem af den Slesvigske Overret, som er Præses, af et lægekyndigt Medlem, nemlig Stadsphysikus i Slesvig, og et Arbeids- og Industrikyndigt Medlem. Stiftelsens Læge er Dr. M. P. W. Jessen. Denne almeenagtede og af Stiftelsen højtfortjente Mand har, foruden fri Bolig, Varme og en lille Have, 750 Rd. Courant eller 600 Species i aarlig Gage. Han udnævnes af Hs. Majestaet og kan kun søge sin Afskeed, efter et Aar i Forveien derom at have

*) Fra Straffeanstalterne i Glückstad blev til Stiftelsen i Dec. 1820 henbragt 41 Personer.

12

gjort Anmeldelse. Han maae forpligte sig til at yde Stiftelsen sin hele Virksomhed; hvilket han ogsaa troelig gjør, at den fristende Praxis ikke har kunnet drage ham fra dette ham saa kjære Institut. Til det til Lægens Afbenyttelse anlagte Bibliothek bliver der hvert Aar afgivet en bestemt Sum, og jeg fandt i denne lille Samling, som er fremvoxet i 5 Aar, de vigtigste engelske, franske og tydske Værker henhørende til Faget. En egentlig Inspecteur har Stiftelsen ikke. Økonomen har Opsigt med Bygnings-Inventariet, Klædningsstykkerne, Vasken, Indkjøb og de Syges BESPISNING. Han har i aarlig Gage 375 Rd. Courant.

Et af Directionens Medlemmer er Secretair. Kasserer og Revisor for Stiftelsen og nyder derfor aarlig 362 Rthlr.

Endnu var Lægen uden Medhjælper, men man formeente at unge Læger skulde, i en vis Tid, benytte denne Anstalt som Læreanstalt.

Den chirurgiske Behandling besørger af en examineret Chirurg, som boer i Slesvig i Nærheden af Anstalten. *)

*)Ønskeligt var det vistnok, om ved en saadan Stiftelse den medicinske og chirurgiske Dygtighed kunde være forenet i een Person. Dette Ønske vilde sikkert opfyldes saafremt vore medicinske og chirurgiske Læreanstalter en gang blev sammensmeltede.

13

I Anstalten bliver ingen Epileptiske, Fjollede, Fjantede modtagne.

Der er ansat en Over-Sygevogter og Over-Sygevogterinde, som hver for sig sørger for, at Lægens Ordinationer og Befalinger ubetinget blive fulgte af Sygevogterne og Sygevogterinderne.

I Regulativet for denne Anstalt er opgivet §. II, hvorledes der skal forholdes ved Modtagelsen af de Afsindige, og hvilket Inventarium enhver Afsindig skal være forsynet med ved sin Optagelse; men der er udtrykkeligen bestemt, at ingen rødfarvede Klæder maa medbringes i Stiftelsen.

Modtagelsen af de Syge er bestemt til den tidlige Morgenstund eller den sildige Aftenstund. Der ere egne indrettede Sygeværelser til de Patienter, som lide af hidsige Sygdomme, som ogsaa til dem der lide af Hududslet, Fnat osv. Til de Afsindige, som have begaaet Mord osv., men ere lovformeligt erklærede for Afsindige, har man et Sikkerheds Lokale, saa at de ikke kunne undvige under Behandlingen, eller hvor de, naar man finder dem ulægelige, kunne paa en human Maade forvares; ligesom ogsaa dette rummelige Bygnings-Lokale er saadant, at ej allene de Afsindige af begge Kjøen nøjagtig ere adskilte, men

14

ogsaa de Rasende ere fjernede fra de Rolige, de Ulægelige fra de Helbredelige, og især taget Hensyn paa Reconvalescenterne.

Lægen bestemmer ene og allene, hvorledes Adskillelsen af disse forskellige Individuer skal være, og førend Lægen kan erklære en Afsindig for ulægelig, maa han først træde sammen med det lægekyndige Medlem af Directionen. Directionen har troet aldeles at burde overlade det til Lægen, om og hvorvidt Slægtninge, Venner eller Fremmede kunde gives Adgang enten til enkelte Syge eller til at see alle Afdelinger i hele Anstalten. Paa passende Steder finder man et Reglement opslaaet, hvorefter de Afsindige skulle rette dem, i Henseende til hvad Tid de skulle staae op, og lægge dem,

hvad Tid de skulle indtage deres Maaltider. Saavel for de Syges egen Renlighed, som for Renlighed overhovedet er her paa strængeste Maade sørget. Kjøkkenet er stort, rummeligt, lyst og reenligt.

Da en stor Deel af de sig her opholdende Individuer høre til den mindre dannede Klasse, er der ved Spisereglementet taget Hensyn paa den dem vante Kost; hvilket ogsaa medfører en stor Besparelse i Oekonomien, især for de Ulægelige. De faae f. Ex.

15

Boghvedegrød, Holsteenske Klumper, Kartoffler og Flesk, Kaal, Erter, Øl og Brød. Til Anskaffelsen af Andagts-Bøger, andre Bøger og adskillige Journaler og Flyveblade er ogsaa fastsat en vis Sum; dog gives disse kun de Afsindige i Hænderne efter Lægens Bestemmelse. Dr. Jessen anvender saalidt som mueligt Tvangstrøjer, streng Indelukning eller andre Tvangsmidler; han er stedse selv tilstede naar disse skulle anvendes. Over-Sygevogteren eller Sygevogterinden dirigerer Udførelsen af slige Tvangsmidler ved Siden af Lægen, ligesom ogsaa, saasnart Paroxysmerne ere overstaaede, Lægen selv bestemmer Ophørelsen af Tvangen eller Straffen, og saasnart han seer, at Paroxysmerne blive sjeldnere, pleier han ogsaa strax at afsondre den Afsindige fra de Uroelige og Rasende, og giver ham, dog stedse under Opsigt, større Frihed. Der foretages ogsaa om Sommeren Spadserekjørsler. Finder Lægen, at den Afsindige kan ansees som fuldkommen helbredet, maa han dog først conferere med det lægekyndige Medlem af Directionen, og Directionen beslutter derefter Udgangen af Stiftelsen.

16

Dr. Jessen er forbunden til, over hver Syg at holde en nøjagtig Journal, og ved hver Sygs Udgang at indlevere til Directionen et kort Udtog deraf, som fra samme forsegleet bliver den Øvrighed tilstillet, der har sendt den Afsindige til Anstalten. Sygejournalen selv, tilligemed den Efterretning, som ved den Syges Modtagelse, af hans Læge eller Vedkommende var sendt til Lægen ved Anstalten, bliver nedlagt i Stiftelsens Arkiv. Døer den Syge bliver Sygejournalen, med Obductions-Forretningen vedlagt, ligeledes nedlagt i Arkivet.

Med Fornøielse hvilte jeg her en Stund, da Dr. Jessen var saa god, at udtage for mig adskillige interessante Diaria med Bilag, til Gjennemlæsning. Hvad et sligt velordnet, indholdsrigt Arkiv vil gavne Videnskaberne og Retspleien behøver jeg ikke at forklare Dig.

Dr. Jessen corresponderer gierne med sine demitterede Patienter, og af adskillige interessante Breve saae jeg, hvor velgjørende slig Correspondence har maattet virke paa Reconvalesccten.

Oftomtalte værdige Læge har opholdt sig en rum Tid hos den fortræffelige Dr. Pienitz paa Anstalten Sonnenstein ved Pirna, og havt der Lejlighed til, at lære at kjende

17

hvormeget den humane, psychiske Paavirkning paa disse Ulykkelige formaaer. Badeanstalten er ypperlig, og Douche-Badet hensigtsmæssig indrettet, men man seer en endnu Dampapparatet for at kunde anvende almindelige eller lokale Dampbade. De skønne, luftige Korridorer, saakaldte Arkade gange, i den søndre og nordre Side af Bygningens indre Gaardsrum, ere hensigtsmæssigen afdeelte og tjene i slet Veirligt til Bevægelse for de Syge.

Det forekom mig, at Lægen ikke havde saamange Sygevogtere, som det Antal af Afsindige, af forskjellige Klasser kunde behøve, især naar de skulde have Opsyn med de Syge i de temmelig udstrakte, først nyeligen anlagte og endnu ikke indhegnede, Haveanlæg, hvor ogsaa endnu savnedes tilstrækkelig Skygge. Man havde begyndt med at afdele denne Have, saa at den ene Afdeling skulde være bestemt til Syge af den mere dannede Klasse. Her fandtes Begyndelsen til Træplantning, skyggefulde Lysthuse, en saakaldet Eremitage og Keglebane. Henimod Vestsiden af Bygningerne vare indhegnede Havepladser med Blomsterbede, til Afbenyttelse af Rekonvalescenter og rolige Sindssvage. Til Nordsiden af Bygningerne ere Afdelinger, som man var ifærd med at omgive med starte

(3)

18

Indhegninger af Tjørn, hvor de Urolige kunde bevæge dem og have frisk Luft. Man har valgt denne Afdeling paa dette Sted, fordi den her bliver omgivet af Stiftelsens betydelige Marker og Enge *). Ingen nysgjerrige Tilskuere kan derfor her iagttage den Syges Handlinger.

Imidlertid kan dette Haveanlæg hverken i Hensyn til behagelig Udsigt eller andre Naturyndigheder nogensinde komme til at maale sig med Bidstrupgaards.

Ved Mark- og Have-Arbejder vil vel heller ikke alle de Afsindige kunne beskæftiges saaledes som i Bidstrup. Til anden Beskæftigelse for de Syge har jeg seet hensigtsmæssigen indrettede Drejer- og Snedkerværksteder. Der er indrettet enkelte Værelser for dem, som ere af Stand, hvortil ere et Sovekammer og desuden et Værelse til Opvarteren og et Kjøkken.

Jeg lagde Mærke til, at man har afsondret Priveterne i Gaardsrummet for de mere Dannede fra den lavere Klasses. I nogle Afdelinger har man indført de Cazeneuveske **) Privet-Indretninger

*) Stiftelsens hele Areal er 4432 Hamburg. Quadrater; 1000 af Hamburg. Quadr. Ceest-Roder er lig 14605 danske Fod.

**) Die beweglichen und nicht stinkenden Abtrittsgruben der Herrn Cazeneuve u. Comp. Weimar 1819.

Ein Wort über die in Berlin angelegten geruchlosen Abtrittsgruben. Berlin 1825.

19

som ere at foretrække, især i Anstalter for Afsindige, især fordi Excrementerne strax kan bortskaffes og ikke udbrede Lugt; uden at tale om at de derved komme til økonomisk Nytte.

Saameget om denne Anstalt i Fædrenelandet.

Jeg maae beklage, at Betalingen for hvert Individ af den simplere Klasse der optages, er, som det forekom mig, vel høj. Den laveste Betaling for Indfødte Slesvigere og Holstenere af den simple Klasse er 100 Rthlr. S.H. C. 160 Rbd. Sølv. For Udlændinge 125 Rthlr. S. H. C. Den højeste Betaling for Syge af Stand er for Indfødte fra 150-350 Rthl. Cour. og for Udlændinger 175-400 Rth., som erlægges kvartaliter. Patienter som betale 150 og

Det er bekjendt, at Hr. Architect Schlick fik under 24de Okt. 1823 Kongl. Privilegium paa, med Eneret indtil Udgangen af Aaret 1831, at forfærdige og anlægge hos os de af Cazeneuve opfundne saakaldte fosses d'oisances mobiles odores, og at saadanne derefter ere indrettede deels ved det kongel. Palais ved Christiansborg Slot, deels i Sølvgadens Kaserne. Hr. Prof. Torkel Baden har i Handelstidenden dette Aar No. 62 leveret en Underretning om denne Cazenuevske Indretning, og om Tillavelsen af Urate og Poudrette; samt i No. 66 af samme Tidsskrift mere til

Anbefaling af samme. Hr. Kammerjunker Rawert havde forhen i nye Landøk. Tid. 2det Bind meddeelt Underretning om Poudrettens Tilberedning.

20

derover maa enten medbringe en fuld opredt Seng, eller ogsaa bliver den anskaffet paa deres Regning.

For Syge fra Danmark og Hertugdømmet Lauenburg er Betalingen lige med den for Udlændinger, hvortil Grunden er, at Plovskatten, for hvis Regning Bygningerne ere opførte, ene og alene er bleven udredet af Hertugdømmene Slesvig og Holsten, og Institutet har intet Fond, hvorfor Udgifterne maa ene bestrides af Indtægten for de Syge. Flere Kommuner beholde derfor deres Afsindige, bevare og behandle dem saa godt Lejlighed gives.

Selv i det Kongelige Christians Plejehuus i Eckernförde, saae jeg nogle Afsindige indspærrede i deres Galekammere, et ikke gunstigt Lokale for disse Ulykkelige, og, om jeg husker ret, var Grunden, hvorfor de ikke bleve sendte til Slesvig at Betalingen var for høj og trykkende for Stiftelsens Kasse.

Underretning om Stiftelsens Indtægter og Udgifter, samt om de Syges Af- og Tilgang i Aarene 1820 til 1826, vil Du sinde i førnævnte Collegialtidende og Bilagene til Altonaer Mercur, samt i anførte Schrøders Geschichte Pag. 242-246.

Endskjøndt hele Anstalten er dannet i det Store, er architectonisk imponerende, dvæler jeg

21

dog saa gjerne ved det simplere landlige Bidstrup, og naar de nye Bygninger sammesteds opføres mindre imposante, men hensigtsmæssige, da skulle de Summer, som derved kunne spares, komme Stiftelsen paa en anden, vel bedre, Maade tilgode, ved at gjøre Adgangen tilgjængeligere

for mangt ulykkeligt Individ, som ellers maa smægte og bortdøe fra Verden i den egentlige Daarekiste. Bygningerne ved den Slesvigske Anstalt have kostet betydeligt, (Bygnings-Omkostningen har nemlig beløbet sig til 86,600 Rth. S. H. C. eller 136,960 Rbd. Sølv = 68,480 Species, der som førnævnt ere tilvejebragte ved den i Hertugdømmene udskrevne Plougskat).

I mine følgende Breve om andre hidrørende Anstalter, uden for Fædrelandet, og endeligen til Slutning om Bidstrupgaard.

III.

I hvor berømt det store almindelige Sygehuus i Hamburg end er, hvorom jeg i sin Tid paa sit Sted skal give dig nogle Bemærkninger, gives der dog i bemelte Stad endnu ikke noget hensigtsmæssigt Lokale for

22

Afsindige *) hvor disse Ulykkelige kunne paa en passende Maade holdes bevarede, end mindre hvor de kunne erholde en saadan Behandling, der til deres Kuur udfordres. Da Administrationen og Lægerne ved dette store Hospital tilfulde erkjende dette, og selv i den offentlige aarlige Bekjendtgjørelse endnu i dette Aar, have yttret sig om det højstfølelige Savn af en saadan Anstalt i denne store Stad, behøver jeg kun at henvise til deres egne Ord i Bekjendtgjørelserne 1824, 1825 og 1827. **)

*) Antallet af Afsindige i Aaret 1825 har været 364 Personer. Af disse kun 90 for en Tidlang helbredede, 35 døde, 7 afgivne til andre Institutter, og 232 endnu tilbage.

**) For 1825 S. 4. "Unser Irrenhaus ist leider nicht so gut eingerichtet, als unsere anderweitigen Heil-Anstalten, und kann es, ohne ein besonders dazu bestimmtes Lokal nie zu einiger Vollkommenheit gebracht werden.

Wenn auch für jetzt wohl an Erbauung eines zweckmässigen Irrenhauses leider noch nicht gedacht

werden darf, so ist es doch sehr zu wünschen, dass auf die eine oder andere Art recht bald dafür gesorgt werde, dass wir auch für diese Kranken eine Anstalt besitzen mögen, worin sie, soviel dies möglich ist, geheilt werden können, da wir, mit wenigen Ausnahmen, jezt nicht mehr thun können, als ihnen ihr physisches trauriges Leben zu erhalten, womit aber wohl nur wenig geholfen ist. Als einen traurigen Beweis für die Wahrheit dieser Behauptung, führen wir an, dass unter den oben angeführten 79 Geheilten, mehrere sind, die mehr als einmal aufgenommen, und mehr als einmal entlassen worden. Bei unserer jetzigen Einrichtung dürften und könnten wir nicht anders handeln."

I Aaret 1827 heder det: "Wer die Gutachten der Hrnn. Physicorum erhalten, worin die Anlegung eines besondern Irrenhauses als unerlasslich nothwendig angegeben wird, wenn Heilung und Besserung bewirckt werden soll" u. s. w.

23

Lægerne have iagttaget, at Antallet af Afsindige synes at tiltage hvert Aar, og enkelte Læger formene, at Aarsagen dertil maatte søges i gjentagne Recidiver af delirium tremens.

Saa meget iforbigaaende om de Afsindiges Stilling i vor Nabostad Hamburg.

Berlin.

Alle Afsindige blive modtagne i det saa-kaldte Charité - Sygehuus, og have samtlige Afsindige fra Berlin, saavelsom en stor Deel fra Provindserne deres Lokale i den høire Fløj af dette store Hospital, nederst de Mandlige og ovenpaa de Qvindelige. Den nuværende Bygning ligger ved den nordøstlige Side af Berlin tæt ved en Muur som omgiver Byen, og som fra denne Side betager Bygningen meget af dens Udvortes.

24

Dette Hospital *) bestaaer af en stor Mellembygning med 2 store Sidefløje, som indeslutte et stort fiirkantet Gaardsrum, der er paa den bagerste Side aabent, og fører til, en ikke stor Have med Træplantninger, hvori hvert Kjøen i den for samme bestemte særskildte Afdeling finde Bevægelse. Berlin trænger efter min Formening altsaa ligesaameget som Hamburg til en Anstalt for Afsindige, og endskjøndt Geheime-Medicinalraad Horn ved sin Virken som forhenværende Læge ved Anstalten, har bidraget meget til en bedre Indretning ved Behandlingen i dette for saamange Afsindige indskrænkede Lokale, og endskjøndt den nærværende Læge Hr. Regjeringsraad Professor Dr. Neumann ikke mindre skjænker disse Ulykkelige sin største Opmærksomhed **), var det dog at ønske, at Regjeringen snarest mueligt maatte, med den samme

*) En fuldstændig Beskrivelse over Charitéen vil Du læse i: Allgemeines Archiv für Sicherheits und Armenpflege von Grüner und Hartleben, Erster Bd., Würzburg 1806, P.167 u.s.w. Jfr. Dr. Otto's Reise, see nye Hygea p. 115. Og hvad den indvortes Indretning angaaer, Geheime-Medicinalrath Prof. M. Dr. Horn's meget instructive Værk: Oeffentliche Rechenschaft über meine zwölfjährige Dienstführung als zweiten Arzt. Berlin 1818.

**) Huselands Journal der practischen Heilkunde 1824. 1 St. Januar pag. 105 (den 22Novbr.)

Time-Plan

hvorefter

de Sindssvage i Galeanstalten ved det Kongelige Charitée-Sygehuus i Berlin beskjæftiges og behandles.

T i m e = P l a n							
hvorefter							
de Sindssvage i Galeanstalten ved det Kongelige Charitée-Sygehuus i Berlin							
beskjæftiges og behandles.							
Time	Søndag	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Freitag	Løvedag
5-6	Punktlig Opstaaen, Rensning og Frokost.						
6-7	Religiøse Opbyggelser ved passende Forelæsning af Bøger, som ere overensstemmende med de Syges Fattelvne.						
7-8	Spadseren i Haven og indbyrdes Lege, saasom: Gyngen og Reglespil for qvindelige Gale.	Sauge Brænde og Gravning i Haven.					
8-9		Ufverlende at trække og kjøre i en egen Vogn for Banvittige i Haven.					
9-10		Militaire Exerceerøvelser.					
10-11	Besøg i Charité Kirken for de Rolige, som fikke sig anstændig.	Anvendelse af Badene, varme, lunkne, kolde, Overhældning og Styrtebad, med Douchens Hjælp, efter forskjellige Grader og Trin.					
11-12		Underviisning i Tegning og Maling.					
12-1	Middags-Spiisning.						
1-2	Hvile-Time.						
2-3	Underviisning og Dvæle i Dreining og Smedkerarbeide, Musiktime.						
3-4	Fornoielser og Lege i Haven og paa Gaarden.	Geographisk Underviisning efter en trykt Vedtraad, oplyst ved Landkort og Glober.					
4-5		Spadseren i Anlægget, Bevægelse og Balanceer-Dvæle, Brug af Gynger og Styler.					
5-6		Høi, gjensidig Forelæsning af underholdende, let fattelige Skrifter.					
6-7	Aften-Spiisning.						
7-8½	Musik eller Leeg.	I godt Veir Reglespil om smaae Gevinster.					
		I slet Veir almindelig Spil i Værellerne, s. Gr. Kort-, Domino-, Lotterie-, Schack- og Damspil.					
8½-9	Bøn og religiøse Opbyggelser ved høi Forelæsning o. s. v., saaledes som om Morgen.						

Mandsfolk og Fruentimmer have til forskjellige Timer, i forskjellige fra hinanden adskilte Kammere og Rum, eens Beskjæftigelse, kuns med den Forskjel, at imedens Mandfolkene ere beskjæftigede med Musik og Tegning og Maling, holdes Fruentimmerne under Opsigt til Strikning, Syning, Linnedstopning og andre qvindelige Arbeider.

(Hører til S. 25.)

Mandsfolk og Fruentimmer have til forskjellige Timer, i forskjellige fra hinanden adskilte Kammere og Rum, eens Beskjæftigelse, kuns med den Forskjel, at imedens mandfolkene ere beskjæftigede med Musik og Tegning og Maling, holdes Fruentimmerne under opsigt til Strikning Syning, Linnedstopning og andre qvindelige Arbeider. (hører til S. 25.)

25

Beredvillighed og Varme, tage sig af denne Afdeling af Syge, som nu ere her sammensankede, næsten fra det hele preussiske Monarki. Den preussiske Regjering har viist sig gavmild, ved Oprettelsen af mange Anstalter og cliniske Instituter ved det nu sig rodfæstende Universitet i dens Hovedstad Berlin.

Hvad Adskillelsen af de Afsindige angaaer, ere vel Kjønnene temmelig strængt afsondrede; men det forekom mig, at man kun lidt har taget Hensyn paa strengt at adstille dem efter Sygdommens Beskaffenhed, Stand, o. s. v. ligesom de og burde være mere fjernede fra de Epileptiske og Incurable. Efterat Geheime-Medicinalraad Horn har forladt Hospitalet skal een og anden af ham grundlagt god Indretning tildeels være gaaet i Staae. Journalførelsen over de Syge med Registraturen blive godt overholdte, ogsaa Underviisningstimerne i Geographie, Religion, o. s. v. have deres Fremgang, hvormed du af efterfølgende Tabel kan gjøre dig et Begreb. Den er forfattet af Geheime-Medicinalraad Horn.

Den saakaldte Drejemaschine *), som Horn betjente sig meget af, og som af ham er

*) Horns Oeffentliche Rechenschaft I. c, pag. 228. I Sandtmann, Nonnulla de quibusdam remediis ad animi morbes curandos. Berlin 1817. pag. 97. — N. Dornius. disertatio medico iaguralis de cognoscenda et curanda melancholia. 44.

Nasses Zeitschrift für psychische Aerzte 2 Vierteljahrheft. 1818 p. 219.

26

beskrevet, synes at være gaaet i staae – og den bekjendte ulykkelige Sæk *) har jeg nu hverken seet eller hørt til. Tvangsstolen og den saakaldte Zwangstehen bliver meget sjelden anvendt. Styrtebadene og Dampbadene bruges med Nytte.

I Haveafdelingen er opslaaet et Telt, hvorunder de Syge ved paafaldende Regn kunde tye hen. Exerccering med Træegevæhrer blev endnu anvendt. Saavel i Fruentimmernes Afdeling som i Mandfolkene, er en stor Græsplet omgiet med Syringer og andre Træer. Fruentimmerne have en Vogn, hvori de kjøre hinanden. Mandfolkene saae jeg i deres Arbejdsgaard, (hvor der ogsaa er Haandværkskamre til enkelte Haandarbejdere) deels i Brændeskurene at sauge Brænde, o. s. v. Nogle kjørte med Hjulbør Sand og Jord sammen til en stor Høi, som

*) Geheime-Ober-Medicinal-Rath Dr. Heinrich Rohlrausch zu Berlin öffentliche Vertheidigung gegen öffentliche Verunglimpfung, verfatzt von Dr. Carl Ernst Schmid, Ghm. Rth. Jena 1818.

27

efter at de havde dannet den til en Fæstning eller deslige, de igjen tilintetgjorde, og sammenkjørte paa nye.

Professor Neumann gjorde den Anmærkning at et iblandt de første Universal-Midler til de Afsindiges Helbredelse var Arbejde, og at naar deres Paroxysme var forbi, gaves der i Almindelighed ingen bedre og villigere Arbejdere end de Afsindige.

Han troede endog, at man maatte opstille det som et Grundprincip ved enhver nye oprettet Anstalt for Afsindige, at alle Fornødenheder for de Syge maatte saameget som mueligt af dem selv tilvejebringes.

Man burde fremdeles ved Antagelsen af Sygevogtere tage tildeels Hensyn paa, om de havde lært et Haandværk, saa at de ved en eller anden Afdeling af de Afsindige kunde tjene til Opmuntring ved det fælleds Arbejde. Man kunde vel ikke tænke sig noget hensigtsmæssigere end en Anstalt for Afsindige, som i dens Omgivelse ejede et stort

Areal, hvor næsten alle Afsindige kunde beskæftige sig med Mark- og Have-Arbeide *).

*) Nogle og 40 Aars Erfaring burde allerede have lært Lægen og Psychologen hvorledes disse landlige Sysler bidrage til Helbredelse eller Forbedring af de Afsindiges Sjelstilstand, nemlig i den velbekjendte Afsindiges Colonie i Bondebyen Gheel, ikke langt fra Antwerpen. De qvindelige Afsindige rygte her, tilfældes med Bønderkonerne og deres Døttre, Haverne, Markerne og Qvæget, og Mandfolkene hjelpe ved Markarbeider o. s. v. Man har intet Exempel paa at dette har givet Anledning til Mord eller deslige.

See Frorieps Notitzen 1823. 3 V. p. 55.

28

Et af Veteranen Hufelands for mig yttrede kjæreste Ønsker var, at de Afsindige maatte forflyttes fra Chariteen til et hensigtsmæssigt Lokale; men jeg frygter dog at om ogsaa dette Ønske opfyldes, Stiftelsen dog vil blive indenfor Hovedstaden. Vel vil det ikke mangle paa Opførelsen af en stolt imponerende og velindrettet Bygning, efter en af den berømte og yndede Schadow udkastet Plan, men til Gavn for de Afsindige saae jeg heller denne, ligesom paa vort Bidstrup, flyttet udenfor Hovedstadens Mure i en yndig Egn.

Dr. Neumann **) har med Hensyn til denne Gjenstand fremført nogle paa Erfaring grundede Forslag, især naar der skulde udføres et nyt Anlæg med Bygning for Afsindige.

Den første Betingelse efter hans Anskuelse, er, at der kjøbes en Landeiendom, helst saa

**) Dr. K. G. Neumann [Zweiter Arzte des Königlichen Charite-Krankenhauses zu Berlin.] Die Krankheiten des Vorstellungs Vermögen. Leipzig 1822.

29

stor, at den største Deel af Indtægten deraf, kan dække Balancen.

Størrelsen maatte naturligviis rette sig efter de Afsindiges Antal, som en sikker Beregning viser, at det vil være nødvendigt at modtage. Har et sligt Sted det fornødne Brændsel og Gavntømmer er det saameget destobedre.

Det er aldeles uhensigtsmæssigt at opføre en stor imponerende Bygning, hvor alle Syge ere bragte under eet Tag; flere smaae Bygninger af en Stue-Etage, dog aldrig uden hvælvede Kjældere, maatte opføres.

Afsindige gjemmes best i Stue-ETager, 1 Alen over Jorden; her behøver man ikke at sætte Stænger og andre Sikkerheds Indretninger for Vinduerne, hvilket giver Bygningen Udseende af et Fængsel.

Følgende Bygninger maatte opføres:

a.) Et stort rummeligt Huus for Officianterne; den underste Etage kunde indeholde nogle Værelser for den mere dannede Klasse blandt de Gale, hvilke betaltes aparte.

b.) Et Antal smaae Pavillioner paa den eene Side for Mandfolk, og paa den anden Side for Fruentimmer, ethvert til 5 Syge og en Opvarter.

30

c) En større Pavillon paa hver Side, for de legemlige Syge.

d) Endnu een, afsidesliggende og vel forvaret, for de Rasende.

e.) Et Badehuus.

f.) To store Bygninger, men lave, en for hvert Kjøen, deels til Arbeidstuer og deels til fælles Spisesale.

g.) To Gaarde, den ene paa den mandlige Side til Skure og Hestestalde, den anden paa Fruentimmersiden til Koestalde og Mejerie, Hørtilberedning og til Faarene. Begge Gaarde maatte vel have en Port, men veltillaaset, og den maatte aldrig aabnes, undtagen ved Ind- og Udkjørsel.

Hovedbygningen tænker man sig i Midten; og igjennem den, den bevogtede Hovedindgang. Foran for Samme paa begge Sider af Vejen til Hovedindgangen, Gaardene, bag ved den en stor Have i tre Afdelinger, nemlig den midterste Officiant-Haven, Hovedgangen, og en liden Kirke, paa begge Sider fortil, nærmest Bygningen, samtlige Pavilloner og derpaa Haverne, hvor de Afsindige arbejdede. Lige for Huset paa begge Sider imellem Pavillonerne og Gaardene begge de lange lave Bygninger til Spisesalene og Arbejdsværelserne, ved Enden af Haven begge Pavilloner for de Rasende.

31

Pladsene for de Afsindige maatte trindt omgives med en høj Muur, og Haven med en tør Grav, hvis indvendige Side havde et skraat Affald, imedens den udvendige var lodret opmuret, saa at de Afsindige ikke kunde løbe bort, og der dog intetsteds blev noget som kunde erindre dem om deres Fangenskab.

Hvorledes denne Indretning skulde bestyres og med hvilket Personale derom henviser jeg til førnævnte Neumanns Skrift P. 385 §.504-508.

IIII

Læge-Anstalter for de Afsindige i de Kongelige Sachsiske Lande,
I særdeleshed den paa Sonnenstein ved Pirna.
Hospitalet for de Afsindige i Leipzig.

Siden Læge-Anstalten paa Slottet Sonnenstein ved Pirna er bleven saa berømt og saa søgt, finder Du ikke mange Afsindige i Afdelingen i St. Georgs Hospital i Leipzig. Lokalet for de Afsindige i dette Hospital er ugunstigt, og endskjøndt de Uroelige ere skilte fra de Stille, endskjøndt man har sysselsat en stor Deel af de Afsindige med Arbejde, saa mangle de dog den frie Luft og Bevægelse.

32

Jeg forlod snart dette Sted, men tyede med længselsfuld Forventning til disse Ulykkeligens sande Ven, Talsmand og Læge, den brave Professor Heinroth. Denne Mand, som i en Række af Aar har søgt at igjennemtrænge den Taage som tykt har svævet over Behandlingen af psykiske Sygdomstilfælde, er endnu besjælet af lige Iver for sit Fag.

I 12 Aar har han beklædet den – som han udtrykker sig – ham fremforalt kjære Post, som Professor i den psykiske Lægekunst ved Universitetet i Leipzig, og hvad han i den Tid, ved Skrivter har virket er bekjendt. Da Professor Heinroth ei allene med Velvillighed modtog mig, men ogsaa med Aabenhjertighed og Godmodighed yttrede sig om adskillige vigtige Gjenstande i Faget, vare de Timer der hengik, især ved hans Side, de lærerigste. Af ham fik jeg foreløbigt at vide alt det som der interesserede mig om Sonnenstein og Waldheim, og da han just havde næsten endt Udarbejdelsen

af hans „System der psychisch gerichtliche Medizin,“ manglede det ikke paa Gjenstande til min Belæring.
Han tilstod selv, at St. Georgs Hospital ikke kunde nævnes som en egentlig Lægeanstalt for Afsindige, og at han gjerne saae dem derfra sendte til Sonnenstein, men at

33

han dog heller ikke ønskede at der skulde aldeles mangle Individuer, som kunde give ham Stof til at fortsætte sine Iagttagelser som psychisk Læge eller Sjæle-Læge. Han ynder ikke det tydske Ord: "Irrenarzt" (Afsindiges Læge), men ønsker at man maatte heller vælge Ordet: "Læge for Forstyrrede eller Ufrie." Herom; kan Du læse hans lærerige: "Anweisung für angehende Irrenärzte zu richtiger Behandlung ihrer Kranken. Leipzig 1825."

Han anvender ikke saa meget den saakaldte Tvangs-Kamisol, som et bredt foret Skindbelte, der bliver lagt om Underlivet og spændt med smaae Spænder bagtil, og kan, efter Behag, gøres snevrere og videre. Til begge Sider ere vel udfoerede Remme hvori Haandlede kan indspændes. Er Patienten meget uroelig med at springe og løbe, ere begge Anklerne ogsaa omgivne med ligedanne Remme som Haandledene. Han troer at have iagttaget, at et sligt Belte mindre trykker Brystet og mindre standser Cirkulationen i Brystet saavelsom hele Overkroppen; men mere generer den Syge da han har Armene ved Siderne. Skindet maae være bøjeligt og lakeret, saa at Ureenligheder,

34

Spyt o.s.v. ikke kan frembringe stive Rynker eller gjøre det skjørt, men at det let kan renses. Dog holder han alle disse Tvangsmidler kun for en Bihjelp. De skulle blot, som han Udtrykker sig: "tilbagekalde den Syge til sig selv," og han troer, at man ogsaa vel med Nytte kunde anvende dette Middel hos enhver Syg, som egensindig vil udføre sin ufrie Villie. Den Afsindige bliver snart opmærksom paa den ham paalagte Modstand, dømmes fornuftigt derom, og just denne Periode er det Lægen maae strax benytte, til at virke paa ham, og mindre vil han da i Fremtiden behøve denne mekaniske Indskrænkning.

Det vil og være Dig interressant at vide hvad denne sjeldne og i sit Fag erfarne Læge dømmes om den, endnu herskende, Bestræbelse, at indrette store Lokaler for Afsindige. Han holder sig overbeviist om, at man og snart kommer til at fylde dem med alskens Afsindige, hvoraf den største Deel tilsidst besindes incurable, og falde Anstalten til Byrde.

Endskjøndt fra disse Stiftelser aarlig udgaae en Deel helbredede, saa vil man dog ikke kunne nægte, at den største Deel ere Saadanne, som kun tilsyneladende eller for en Tidlang ere helbredede. Man behøver kun

35

at eftersee de derover førte Schemata i de forskjellige Anstalter. *)
Hos unge, kraftige Subjekter, hvor Sygdommen ikke har varet længe, hvor Konstitutionen er ikke i Forvejen ødelagt, maae man vente sikker Helbredelse, dog ogsaa der, mener han, vil, endog den meest erfarne kyndigste Læge ofte ikke opnaae sit Øjemed, naar der mangler Sjælen af det Hele, nemlig: et udsøgt Hjelpe-Personale, af den tilbørlige Quantitet, af Opvartere og Opvarterinder i den bedste Qualitet, dette er Hoved-Opgaven, og høit yttres han sig imod den, ogsaa i Sonnenstein og Waldheim

indførte Orden, at bruge til Opvartere og Opvarterinder nogle fra Straffeanstalter afgivne Personer.

"Hvorledes, spørger han, er man dog kommen paa den Idee, at tage nogle saavel i deres borgerlige Stilling, som i Moraliteten forvildede Mennesker til en saa vigtig Forretning, nemlig at pleie Sjælssyge? *).

*) Erster Bericht über die Administration des allgemeinen Krankenhauses zu Hamburg im Jahre 1824. S. Rapport sur le service des Aliénés. Paris 1823. p. 30, 37, 66

*) See derom udførligere Heinroth's Oversættelse med af ham vedføjede Bilage til Georgett's Værk: "Ueber die Verrücktheit. Leipzig 1821, Pag. 410. Ein Wort über Irrenanstalten.

Heinroth er videre af den Mening, at intet Hospital for Afsindige kan trives i en Stad, men herligt paa Landet, og det Hospital for Afsindige er at beklage, som ikke strax kan modtage de saakaldte friske Afsindige, men først efter at man har i rum Tid forsøgt Alting med dem udenfor Hospitalet, og ofte indespærret dem i smaa Daarekister. Dette troer han at være een af Hovedaarsagerne til at de fleste Hospitaler for Afsindige opfyldes Aar for Aar med Incurable. Han ansaae det for en uundgaaelig Nødvendighed, at man tilsidst maatte, i enhver af disse Anstalter, om den var nok saa vel indrettet, komme til at foretage en aarlig Revision, ved at udtage de saakaldte stille og uskadelige Afsindige, og fordele dem atter igien i deres Communer hos Bønderne til Landarbejder osv. – og hermed vilde vel, saavel Communerne som Stiftelsen være tjente, da man, som han udtrykker sig, lettere kunde fodre dem hjemme *).

*) I Dr. Nasse's Zeitschrift für psychische Aerzte 1821 4 Hefte, findes en interessant Afhandling under Overskrift: "Wohin mit den Irren? (Hvorhen med de Afsindige?), hvori han foreslaaer, at lade de Fjollede, stille og godmodige Afsindige anbringe hos Gejstlige paa Landet, hvorved deres Tilstand i det Hele vil være meget bedre, end ved at være indespærrede blandt andre Afsindige.

37

Med Taknemmelighed erindrer jeg de faa Timer, hvori jeg nød denne sjeldne og fordomsfri Læges lærerige Omgang. Han er Fader, Broder og Ven for sine Sjælssyge, og om jeg maa kalde det efter hans egen Benævnelse, i egentligste Forstand Opdrager. **)

Slottet Sonnenstein ligger omtrent 3 Miil fra Dresden ovenfor Staden Pirna, paa en Bjergryg, Halvtredsindstyve Alen over Elbfloden. I forrige Tider har det været et befæstet Slot, og under den sidste Occupation af Franskmændene blev det atter befæstet.

I Aaret 1811, da Staden Torgau blev indrettet til en Fæstning, bleve de Afsindige

***) Hvorledes Heinroth med faa Ord udtaler sig selv finder man i den saakaldte Fremdenbuch ved Anstalten paa Sonnenstein. Ordene ere følgende, af ham selv nedskrevne:

"Ernster Wille, Einsicht und Neigung gründeten und fordern dieses Werk. Wer möchte an seiner Vollendung zweifeln, soweit Menschliches vollendet werden kann? Noch ist nicht entschieden, wieviel die psychische Heilkunst vermag, aber dies ist entschieden, dass ihr Geschäft Erziehung ist, und dass Strenge nur die Handlangerinn der Erziehung, Liebe aber die Erziehung selbst ist., d. 16 Octbr. 1812.

Dr. Johan Christian August Heinroth Professor der psychischen Therapie zu Leipzig.

38

som dengang opbevaredes i Straffeanstalterne sammesteds, henflyttede til Slottet Sonnenstein, ligesom ogsaa en Deel Afsindige fra Straf- og Forsørgelses-Anstalten i Waldheim. Fattig-Anstalten og Tugthuset i Waldheim er nu ogsaa tildeels at ansee som et Opbevaringssted, hvor incurable Afsindige fra Anstalten paa Sonnenstein, og de Afsindige, som ere dømte efter Loven for i Afsindighed begaaede svære Forbrydelser, Mord osv. afleveres.

Sonnensteins nærvarende Bestemmelse er altsaa:

a.) For curable Afsindige.

b.) For Personer af bedre Opdragelse, videnskabelig Dannelse, hvis Sjælstilstand trænger enten til Helbredelse eller til Forsørgelse i et sligt Institut.

c.) Saavidt Rummet i Stiftelsen ogsaa tillader det, for nogle til Husgjerninger og Huusarbejder førlige Fattige, dog af den Beskaffenhed, at de ikke forstyrre paa nogen Maade de Afsindiges Cuur.

d.) Til huslige Gjæringer, Haandarbejde og Opvartning bliver efter

Omstændighederne henimod 50 Forbedringshuusfanger som have godt opført dem i Straffeanstalterne i Waldheim udvalgte, og ved Enden af deres Straffetid, til Udmærkelse, derhen afgivne.

39

Efter at have steget 225 Steen-Trappetrin op paa dette Bjerg, kommer man til en tillukket Dør, hvorfra man endnu i en muret Hvælving maa stige 20 Trapper, inden man kommer til den store Slotsgaard, i hvis Midte er en stor dyb Brønd, af hvilken det klareste og meest velsmagende Vand bliver opbragt ved et Hjulværk. Saavel fra Slottet, som fra den store med en Muur omgivne Have, har man den meest fortryllende Udsigt til den dejlige Elbdal; man seer tydeligen Fæstningen Königstein, Bjerget Lillienstein og en stor Deel af det sachsiske Schweitz; Udsigten strækker sig endog henimod Dresden.

Imedens jeg staaer og glæder mig over denne fortryllende Udsigt, føler jeg dog en Ængstelighed, naar jeg tænker mig Afsindige under Bevaring i en saadan Højde. Hvad Opmærksomhed hører der ikke til her at bevogte Melancholske eller Rasende, at de ikke i en pludselig paakommende Paroxysme, ved et uventet Spring, skille dem ved Livet? – og dog forsikrede Dr. Pienitz mig, at det ikke har været Tilfældet her. Jeg saae enkelte Rekonvalescenter at vandre endog uden for Murene i de ødelagte Fæstnings-værker og Bastioner, at anlægge smaae Haver og Viingarde. De af simplere Stand bortkjørte paa Hjulbøre Gruus og Steen, og rundt

40

omkring saae jeg lutter Bevægelse og Liv. Ved min Indtrædelse i selve Bygningen modtog Dr. Pienitz mig velvilligt, og bad mig at give mig nu ret Tid, da han vilde gjennemgaae med mig alt det Videværdigste i hele Anstalten. Anbefalingen til den fortræffelige Læge skylder jeg, saavel som saa megen anden Velvillie, Hr. Kammerherre M. F. v. Irgens Bergh, Ridder af Dannebrogen. Han bevirkede mig Adgang til Kongens Livlæge, den værdige Hedenus, som dengang var med Kongen i Pilitz. Denne Læge gav mig igjen en Anbefaling til Stiftelsen *).

Da Lokalet i denne Bygning er meget stort, har man med mindre Vanskelighed kunnet

*) Et tydeligt Begreb saavel om Slottets Beliggenhed, som dets indre Indretning, vil Du kunde erholde af en for nogen Tid siden i Boghandelen udkommen Efterretning. See: "Nachricht von der Heil- und Verpflegungsanstalt Sonnenstein bei Pirna, am Tage der zweiten Einweihung der Kirche

allda, d. 2 Novbr. 1817. Zweite mit einigen Anmerkungen, acht neuen Beilagen und eben so viele Kupfern versehene Ausgabe. Sonnenstein 1817. fra Pag. 1-14.

Qvædam de Nososomii quo animo aegrotantibus cura adhibetur institutione optima. Dissertatio inauguralis medica. Auctor Mauritius Pienitz Lipsiae 1825.

41

indrette passende Afdelinger, ej allene med Hensyn til de forskjellige Kjøn, men ogsaa til deres Stand, Sygdommen o. s. v. Saaledes haves ogsaa tilstrækkelig Plads til den Indretning at de støjende Rasende kunne være afsides, da deres Lokale er langt bortliggende. Saa vel denne indre Indretning som Omgivelsen er tydeligen afbildet i de 6 i Kobbertavler givne Planer og Afbildninger, som ere vedføjede førnævnte Bog. I alle Værelser, ogsaa der hvor de Rasende blive bevogtede, vare Sængestederne af Jern. De vare temmelig massivt forarbejdede, dertil Halm. eller Krølhaars-Madratter efter Omstændighederne. I Værelset for de Rasende brugtes vel Tvangstrøjer, ogsaa den Jacobiske saakaldte Tvangs-Gjorde, hvorved den Syge kan fastspændes saaledes i Sengen at han kan vende sig. *)

Disse Værelser for de Rasende og de Uroelige vare indrettede efter Autenrieth's Forskrift, nemlig i nogen Afstand fra Vinduerne og fra Kakkelovnene vare der befæstede glathøvlede stærke Stænger af Eegetræ o. s. v. **)

*) See Jacobi's Sammlung für die Heilkunde der Gemüthskranken, 1B. 1823,

**) See: J. H. F-Autenrieth's Versuche für practische Heilkunde. Tübingen 1807. 1 B. 1 Heft, Pagina 212 osv.

42

I alle Værelser, ogsaa i de øvre Etager af Slottet, fandt man for Vinduerne ingen Indretninger af Jern, som Jernstænger o. s. v., men blot anbragte stærke Stænger af Eegetræ, hvid malede. For enkelte Vinduer saae jeg stærke Jalousier af Eegetræ. *) Jeg saae i et andet stort Værelse hænge en Deel Geværer uden Laas og nogle af Træe, som ogsaa benyttes til Excercering. Et stort Hjul stod i samme Værelse, hvori den Afsindige, naar han blev indesluttet deri, var nødsaget til at bevæge sig og dreje det rundt. **) Dette Hjul brugtes til enkelte dovne Afsindige, som slet ikke havde Lyst til at røre dem. Det saakaldte Langemannske Tvangsskab, hvorfra, naar den Afsindige indelukkes deri, Hænder og Fødder stikke ud, ligesom ogsaa Drejemaskinerne, fandt jeg sammesteds; men Dr. Pienitz forsikkrede mig, at det var Ting som næsten burde sættes ud af Virksomhed. "Lægens kraftfulde hjertelige humane Indvirkning var bedre end al Mekanik."

Og virkelig behøver man kun at see og tale med Dr. Pienitz, og man vil lettelig holde sig

*) Cfr. Dr. Pienitz førnævnte Dissertatie; Qvædam de Nosocomii &c. pag. 16

**) En Beskrivelse af dette Hjul findes i Nasse's Zeitschrift für psychische Aerzte. 1818, 4 pag. 344.

43

overbeviist om, at denne Mand er, om jeg saa maae udtrykke mig, skabt for Anstalten. Med et behageligt imponerende Udortes besidder han et blidt og

godmodigt Væsen, saa at enhver af de Afsindige vi mødte viiste Ærefrygt og Tillid. Enkelte af hans Behandlingsmåder findes i Nasses Zeitschrift 1818, 4 Heft p. 386. I de nedre Etager ere Badeindretningerne, i Sidefløjene Kjøkken og Vaske-Indretninger, paa den anden Fløj Afdeling for Priveterne o. s. v.

I den Mellemste-Etage er Conversations-Værelserne, og Consort-Værelset, Billard-Værelset; fra alle disse Værelser nydes den deiligste meest fortryllende Udsigt. I det største Conversationsværelse saae jeg, foruden andre musikalske Instrumenter, et Positiv og et lidet Bibliothek af pænt indbundne Bøger. Efterat have gennemgaaet det indre af Stiftelsen blev jeg af Dr. Pienitz og hans Kone indbudet til Middag at spise hos dem. Man førte mig ind i et stort velmøbleret Værelse, i hvis Midte stod et stort veldækket aflangt Bord til 20 Personer. Imedens jeg underholdte mig med Dr. Pienitz og hans Kone, forsamlede Gjæsterne sig; efter deres Paklædning og Udseende alle dannede Mænd. Dr. Pienitz satte sig ved den ene Ende af Bordet, hans Kone ved den anden, og hans Søn i Midten. Gjæsterne.

44

sadde dem efter deres Couvert til Bords. Dr. Pienitzs Søn læste høit med Væerdighed en passende Bordbøn. Alle Gjæster foldede Hænderne, alt var stille og andægtigt. Min Sidemand var en berømt Philolog fra B. (paa hvis anden Side hans Datter sad, der var kommen hid at besøge ham), ligeover for mig sad en russisk Oberst, til højre Side var en Senator og en Godseier, og skraas over for sad en meget udmærket Skuespiller H. fra D. Hos hver af Bordgæsterne stod en Karaffel med Vand og et Viinglas, og lige overfor Dr. Pienitz og hans Kone stod en stor Karaffel med Viin. Syge-Opvarterne fungerte nu som Tjenere. Dr. Pienitz og hans Frue skare for. Tjeneren bragte Maden omkring. Hver drak sit Glas Vand til Maden, indtil Dr. Pienitz spurgte Een eller Anden, "befaler De ikke et Glas Viin, Hr. N. N.?" Hvilken, naar han sagde ja, blev af Tjeneren præsenteret Vinkaraflen, hvoraf han selv skjænkede i. Dr. Pienitz, Frue og Søn vare her Sjælen i den hele Forsamling. De ledede Samtalen f. Ex., paa Kjøbenhavns Bombardement, paa Sundet, paa Hveen, og Tycho Brahe, og man maatte næsten troe, at man ikke var blandt Afsindige. Naar Een eller Anden, f. Ex. Skuespilleren begyndte at svæve ud i Samtalen, behøvedes kun et Ord af Dr. Pienitz, "besind Dem gode Hr. H., Blodet

45

stiger Dem lidt til Hovedet, drik Dem et Glas Vand", og saaledes bragte han dem tilbage, saa at de undskyldte dem eller bad om Forladelse. Efter Spisningen blev serveret med Kaffe og Thee. Under Theedrikningen lykønskede En og Anden mig til min Hidkomst, med Forsikkring om, at jeg ville have al Aarsag til Tilfredshed, og af Lægen kunde vente den snarest Hjelp. Andre, da de hørte, at jeg kun i Besøg var kommen did, viste sig omhyggelige for at give den beste Anvisning saavel paa Vejen, som til Værtshusene; de tilbød mig enddog at forsyne mig med Vexler osv. Derefter blev foretaget Spadsertoure i den store vidtløftige Have, hvor Nogle morede sig med Keglespil, med Kjøren i en lille Vogn osv. Med Enkelte foretoges, ledsagede af Dr. Pienitz Søn, Spadserekjøre-toure.

Her indfandt sig ogsaa en Deel af de mindre Rolige, som endnu havde Tvangstrøjer eller Tvangsbelter paa, og for at skjule det ubehagelige Syn, har Dr. Pienitz ladet indrette til enhver af disse Syge pæne Kapper af fine graaligt Klæde, saa at man ikke kan see, at han har en Tvangstrøje paa. Jeg saae saaledes en Greve spadsere med 2de af sine Tjenere.

Hvad Opvartningspersonalet angik, fandt jeg adskillige vakkre Mænd som vare lønnede,

46

og ikke afgivne fra Straffeanstalter. Det forekom mig, at Sidstnævnte var her en haard Nødvendighed, og i det første Aar undveeg Adskillige af dem. Instruxen for disse Opvartere er lige med den i Forsørgelses-Anstalten i Waldheim og som jeg siden skal tilføje.

Dr. Pienitz med Familie har et lidet vel indrettet Huus nede i Byen ved Foden af Bjerget hvor Slottet ligger; her tager han enkelte Rekonvalescenter til sig til Conversation; saaledes var jeg om Aftenen i et Theevandsselskab med adskillige interessante saavel fuldkommen helbredede som Reconvalescenter, af hans Patienter. Ikke langt fra hans Bygning har Præsten sin Bopæl; han er en fortræffelig elskværdig Mand, som viselig bidrager sit til den Syges Helbredelse ved Religionens velgjørende Indvirkning. Kirken, som ligger nogle Skridt fra Slottet, hvor der før har været en Bastion, er meget hensigtsmæssigt indrettet til Opbyggelse og Religionsøvelse *). De Afsindige have deres Sæder paa Gulvet.

Religions-Undervisning for Afsindige udkræver vistnok, at man maa være bekendt med ethvert Individts Sindsbeskaffenhed,

*) Besynderligt er det, at de underste Hvælvinger af Kirken bruges til Magaziner for Korn og Meel osv.

47

Aarsagerne til hans Afsindighed osv. Her maa altsaa Lægen og Religionslæreren troelig række hinanden Haanden. *).

Fremdeles maa jeg anmærke, at Dr. Pienitz, naar det er ham mueligt, afgiver endnu ikke strax de af ham Helbredede som saadanne. Enten indlogerer han dem hos Præsten, eller i Byen hos sine Bekjendtere, hvor deres Familie kan komme til dem og leve en kort Tid sammen med dem. Og her besøger Dr. Pienitz dem som Læge og Ven og iagttager dem.

Disse Rekonvalescenter kalder Dr. Pienitz Forlovede (Beurlaubte). Fremkommer der imidlertid nye Paroxysmer, kunne de snart blive bragte tilbage til Anstalten. Da Waldheim er tildeels at ansee som et Depot for de Incurable fra Sonnenstein, og er mere en Forsørgelses- og Straffe-Anstalt, lagde jeg ikke Vejen derhen, men desangaaende kan Du, saavel om dens ældre som nyere Ind-

*) Om denne saa vigtige Gjenstand finder man den interessanteste og lærerigste Oplysning i G. M. Barrows Værk: Inquiry into certain errors relative to insanity. En god Oversættelse heraf findes i Nasse's Zeitschrift für psychische Ärzte 1820, 4 H. S. 793 u. f. – Cf. Voisin, Des causes morales & physiques des maladies mentales. Á Paris 1826. p. 33. Institutions religieuses.

48

retning faae Oplysning i følgende Skrifter: I Dr. Pyls, Neues Magazin für die gerichtliche Arzneykunde. 1ste Band, 1stes Stk., pag. 100.

Aufforderung an Regierungen, Obrigkeiten und Vorsteher der Irrenhäuser zur Abstellung einiger schweren Gebrechen in der Behandlung der Irren, v. Dr. Hayner, Arzt der Versorgungsanstalt zu Waldheim in Sachsen. Leipzig 1817.

Instruxen for Opvarter-Personalet paa Sonnenstein og Waldheim er følgende:

I.) Man maae ikke modsige de Afsindige naar de paastaae noget urimeligt eller galt, for at undgaae Ordstrid og Trætte. Har den Syge falske Anskuelser, rettes saadant bedst af Lægen.

2.) De maae heller ikke ligefrem bestyrke den Afsindige i sine fixe Ideer, men heller søge at bringe ham i Samtale om andre Ting, som mueligen kunde drage hans Tanker derfra, og i det mindste ikke inklade sig vidtløftigen med ham.

3.) De maae heller ikke ligefrem bestyrke deres Indbildninger, eller pirre dem til at fremkomme med deres gale Fagter og Vaner.

4.) Man maae ikke gjøre Nar af dem

49

hverken under fire Øjne eller i andres Nærværelse.

5.) (holdes for den vigtigste Paragraph) Man maae aldrig lyve for dem; Hvad der loves dem, det maae holdes. Og alt maae nøye og punktlig opfyldes.

Det er ikke tilstrækkeligt nok, at disse Regler blive bekjendtgjorte for Sygevogterne og Sygevogterinderne. De maae jevnlig indskærpes. Ved hver Overtrædelse af denne Instrux, maae Straffen paafølge hastig, stræng, og ueftergivelig.

Er Forseelsen meget stor, maae de ufortøvet af Lægen kunne afskediges og strax forlade Stiftelsen.

V.

Prag .

Hospitalet for de Afsindige ligger temmelig højt og luftigt, nær ved det almindelige Hospital i den saakaldte Neu-Stadt *). Bygningen selv er ikke stor nok til at kunne rumme mange Afsindige; for nærværende Tid var der henimod 80 indlogerede. Bygningen har 3 Etager

*) F. A. Stelzig Versuch einer medic. Topographie von Prag. 2 B. 1824, Artik. Hospital.

i hvis Midte ere lange Gange, med Værelserne til de Afsindige paa begge Sider. Fruentimmer og Mandfolk ere i særskildte Etager, og i nederste Etage fandt jeg en Politievagt, for at passe paa de Afsindige, som have begaaet Forbrydelse. For at fjerne Reconvalescenterne fra de Støjende og Rasende i dette Hospital, havde man indrettet Værelser til disse i det almindelige Sygehuus. De Afsindige beskjæftiges ikke med Arbejde. Haven til Brug for dem er kun liden.

Lægen, som viste mig omkring, fortalte mig, at man nu var i Begreb med, at vælge et luftigt og sundt Sted til Opførelse af en passende Bygning for Afsindige. Dog befrygtede han, at det ikke vilde blive forflyttet uden for Byen. Grundene vare, at man gjerne vilde have Hospitalet i Nærheden af de andre Hospitaler, og saaledes forene den medicinske Klinik.

Lægen ved det almindelige Hospital, Professor Fritze, var af den Mening, at man burde paa Landet indrette smaae Bygninger til de Afsindige, og saaledes danne en liden Kolonie for Afsindige.

I de Barmhjertige Brødres Hospital og Kloster, som ligger i Altstadt, modtages ogsaa Afsindige, men, som man sagde mig, tildeels af den geistlige Stand. Lokalet

51

til disse behagede mig ikke. Øverst i Bygningen vare de Afsindige indsluttede i smaae Celler, hvis Døre have hver en liden Klappe til at aabnes udad. Antallet af de Afsindige beløb sig i Almindelighed til 18-20.

Du seer altsaa, at i Bøhmens Hovedstad er stor Trang til et velindrettet Hospital for Afsindige.

Om det almindelige Hospital og andre Hospitaler i Prag vil Du finde en kort Underretning i A. M. Griesels neuestes Gemälde von Prag. Prag 1825. og "Kurze Geschichte der Heilanstalt der Barmherzigen Bruder in Prag. – Prag. 1825.

München.

I denne Bayerns Hovedstad, (som nu er begavet med et Universitet), fandt jeg kun et lidet og indskrænket Lokale for de Afsindige. *)

*) Enkelte Afsindige og Melancholske af den bedre Klasse, som kan betale, blive modtagne i det saa berømte Sygehuus, under Direction af Geh. Med. Rth. Dr. Prof. Ringeis, men deres Antal er kun lidet. Om dette fortæffelige Hospital see M. Dr. Medicinalrath Fr. Xaver v. Haebert's ypperlige Værk: Ueber öffentliche Krankenpflege; München 1820.

52

Stiftelsen ligger i Giesen, en af Münchens Forstæder; henimod 56 Afsindige rummes i 24 smaae Værelser! Bygningen har to Etager, i hver Etage er en Gang, og Kamre paa begge Sider af Gangen.

Gangene og Kamrene opvarmes med den Meisznerske Varme-Indretning. Der er et lidet Kapel, som adskilles ved et Gitter fra Spisestuen, hvor de rolige Afsindige spise sammen, og hvorfra de Gjenstridige til Straf paa nogen Tid udelukkes. Stiftelsen ejer kun en liden Kjøkken- og en liden Blomsterhave, i hvilken de Syge og Rekonvalescenterne kunne faae nogen Bevægelse. De Støjendes Skrig og Allarm lyder ei allene igjennem hele Huset, men trænger endog frem til Haven.

For de Afsindiges stadige Beskjæftigelse, var ikke sørget. Lægen Dr. Sachs og Husets Inspecteur Hr. Beck synes at være meget virksomme og værdige Mænd. Men saavel Lokalet som Mangel paa Fond lagde dem uovervindelige Hindringer i Vejen. Kun de Patienter som kunne betale, have Adgang til Stiftelsen; og man fortalte mig, at mange Ubemidlede henligge i Celler, adskillige endog som Forbrydere i Lænker. Det kostede megen Vanskelighed, førend

53

en liden Underbalance ved denne Indretning blev dækket. *)

Haabe maa man dog nu, at Bayerns Hovedstad, hvor de skjønne Kunster saa herligt florere, ikke længe vil savne en Indretning for Afsindige, hvortil den saa højlig trænges.

Erlangen.

I det efter afdøde Geheime - Hofrath Dr. Pres. Friedrich v. Wendt's Plan **) af den preussiske Regjering grundlagte, og af den bajerske Regjering fuldendte, Mynster af et Hospital vare kun Afdelinger for enkelte Afsindige. Da Bamberg og Würzburg er i Nærheden, sendes i Almindelighed de egentlige Afsindige og Rasende derhen. ***)

*) Gesetz – Katechismus für Bayerns Bürger. Kempten 1826. Pag. 15. Artikel 8.

**) F. Wendts Nachrichten von den Kraukeninstitut zu Erlangen, 1786 – Annalen des klinischen Instituts zu Erlangen, 2 Hefte 1808

***) Dr. J. M. Leupolt, Professor Medicinæ i Erlangen, er nu i Begreb med at udgive et Skrift, der skal indeholde mange paa Erfaring grundede Regler, som bør iagttages ved de Afsindiges Behandling. Herom paa et andet Sted.

54

Bamberg.

Hospitalet for de Afsindige ligger paa et Bjerg, tæt ved en Kirke; Bygningen har før hørt til et Kloster. Indgangen til Hospitalet er gennem en Kirkegaard; man drejer om til højre, og kommer saaledes ind i Galeanstalten. Gangene vare temmelig luftige, og Værelserne reenlige. Udsigten fortryllende, men den egentlige medicinske Behandling af de Afsindige forekom mig skjødesløs. Lægen kommer kun et Par Gange om Ugen til de Syge, men derimod seer Økonomen, og Forstanderen, som er Præsten, dagligen til dem. Stiftelsen har ingen Fond. Den var engang meget i Rye, og modtog Afsindige, endog fra langt bortliggende Steder i Riget, men til denne Tid var egentlig Stiftelsens Præst, som og er dens Ophavsmand, næsten ene og allene Læge, og virkede saavel ved Religionens Trøstegrunde som psychologist paa de Afsindige. Han levede iblandt sine Syge, og næsten ikkun for dem. Man finder fem vel møblerede Værelser til de Formuende; hvert Værelse har et Kammer til en Opvarter. Antallet af de i Almindelighed aarligen modtagne Afsindige beløb sig neppe til 20. Her saae jeg og et saakaldet Taleværelse, hvor det var tilladt Slægtninger at tale med Reconvalescenterne. Dette Værelse blev tillige

55

benyttet til Konversationsværelse. I Stueetagen vare Værelser for de Støjende og Rasende. Til Stiftelsen høre tvende store Havepladse, omgivne med høje Mure. Her saae jeg adskillige af de Afsindige bevæge sig og arbejde i Haven. Enkelte benyttede sig af en Gyng. I det berømte almindelige Hospital, som for nærværende Tid dirigeres af Professor Dr. Pfeiffer, blive enkelte melancholske og stille Afsindige modtagne. Jfr. Ad. Fried. Markus, Von den Vortheilen der Krankenhäuser für den Staat Bamberg und Würzburg 1790. Her finder man Beskrivelsen af dette fortreffelige Hospital.

Jeg rejser nu til Würzburg, hvorfra jeg haaber at kunne meddele Dig mere tilfredsstillende Efterretninger end fra det øvrige ellers i saa mange Henseender prisværdige Bayern.

VI.

Würzburg.

Et egentligt til Afsindige indrettet Hospital finder man ikke i Würzburg; men man har til denne afgivet en særegen Afdeling i det store, pragtfulde Julius-Maximilian Hospital. Denne imponerende Bygning har meer Udseende af en fyrstelig Residents end af et

56

Hospital. Jeg blev ledsaget derhen af dets Over-Medicus Professor Schönlein, og vilde næppe have troet, at træde ind i en Hospitals Port naar ikke Overskriften: "das Julius-Hospital für Arme Presshafte und Kranke" *) betegnede det, at denne imponerende

Bygning virkelig var et Hospital. Hospitalet har forskjellige Afdelinger: en for 175 egentlige Hospitals Lemmer, en for syge Kjøbmandssvende, Haandværkssvende og Læredrenge, en for syge Tjenestefolk **), endelig den for de Afsindige.

*) Hospitalet blev stiftet af Fyrst-Biskop af Würzburg, Julius, efter hvem det i Almindelighed gjerne kaldes: "Julius-Hospital." Den nøiagtige Beskrivelse, og Historie af dette med Rette berømte Hospital, tilligemed en Grundtegnning deraf, findes i "Annales Instituti Medico - Cliniei Virceburgensis Redegit et observatiomnibus illustravit I. N. Thimann. Volumen Primum. Wirceburgi " 1800."

For at faae et kort Begreb om Hospitalets Størrelse vil jeg blot her anmærke, at det bestaaer af tvende Hovedfløje, hver 300 Skridt lang; disse ere forbundne med tvende Sidefløje. I Midten er et stort Gaardsrum med Springvande. Midten i den bageste Fløj har en lys og pragtfuld Kirke og ved denne Fløj en stor Have omgiven med mange Oeconomie-Bygninger.

**) Tjenestetyende erholde i dette Hospital frie Kuur og Pleie, i Følge en Indretning at ethvert Tjenestetyende afgiver aarligt nogle Kreuzer af sin Løn til en Sygekasse, og frivillige Biedrag af Herskaberne blive deres Tyende indlagte i Hospitalet naar de blive syge. Det var at ønske, at man hos os kunde faae istandbragt en sliq Indretning, hvorved mangen ubemidlet Enke og ringe lønnet Embedsmand vilde undgaae at føle det Trykkende i at betale, ofte mange Uger, ja Maaneder, for et Tyende 20 Rbmk. S. ugentlig til Hospitalet.

57

Afdelingen for de Afsindige er i den høire Sidebygning. Endskjøndt Værelserne vare store og luftige, vare der dog vel mange samlede i et Værelse. Antallet af de Afsindige var omtrent 50.

Mig forekommer det at i et Hospital af den Størrelse hvor Syge, Lemmer og Afsindige ikke ere saa strængt adskilte, aldrig kan opnaaes Hensigten for de Sidstnævntes Vedkommende. I de senest forløbne Aar har denne Afdeling dog nydt mange Forbedringer ved Hofmedicus Dr. A. Müllers menneskekjerlige Bestræbelser *). Denne Hædersmand har frimodigen talt de Ulykkeliges Sag for Regjeringen og hans i Aaret 1824 udgivne Skrivt **) giver

*) Dr. J. M. Schmelzing Repertorium der älteren und neuesten Gesetze über die Medicinal-Verfassung im Königreiche Baiern. Mit XX Tabellen. Nürnberg 1818 Pg. 93-94.

**) Die Irren-Anstalt in dem Königlichen Julius-Hospital zu Würzburg und die 26jährigen ärztlichen Dienstverrichtungen an derselben. Ein Wort zu seiner Zeit von Doctor Anton Müller, Hofmedicus und erstem Arzte des königlichen Julius-Hospitals. Würzburg 1824.

58

ei alene tilstrækkelig Underretning om Tilstanden af denne Afdeling for Afsindiges Behandling, der er tillige en lærerig Anviisning for enhver Læge, hvis fortrinlige Kald det er at behandle Afsindige.

Med alle dette Hospitals aabenbare Fortrin er dog følgende Mangler og Savn for Enhver paafaldende: *)

1. Lokalet for de Afsindige er slet; Vinduerne af de fleste Sygestuer støde til en Baggaard hvor der er Møgdynger og Stalde. De andres Værelser støde til Lemmegaarden, hvilken frembyder det ubehagelige Syn af Krøblinger o.s.v.
2. Der var ingen Reconvalescentværelser, heller ingen Værelser for betalende Patienter af bedre Stand.
3. De Afsindige vare ikke strængt afsondrede fra de Syge og Lemmerne.

4. De manglede en egen for dem bestemt Plads, kun en liden Plads var dem anviist nemlig i Haven, der afbenyttet som botanisk Have ved Universitetet. Her ere de Afsindige

*) Disse Mangler og Savn bleve endnu samme Aar høit omtalte, cfr. Allgemeine critische Annalen der Verhaft- und Besserungs-Anstalten u. s. w. Basel 1825, 1ste Jahrgang 1ste Heft. Pag. 109 & I. c. P. 113 -123.

59

aldrig fri for at blive drillede af dem, der besøge Haven.

5. De blive ikke hensigtsmæssigt beskæftigede ved Arbejde.

Du seer altsaa af foregaaende, at ogsaa her er endnu Meget at ønske; mange Andragender af Baierns berømte Læger om Forbedring af de Afsindiges Kaar, ere fremlagte for Regjeringen, og Professor Texter sagde mig, at de Afsindiges Sag blev snart en vigtig Gjenstand i de Baierske Stænders Forsamling. I Henkes Zeitschrift für die Staatsarzneikunde, 6te Jahrgang 1826, 3te Vierteljahrsheft. Erlangen 1826, læses nu Forhandlingerne i andet Kammer af den Bajerske Stændernes Forsamling i Aaret 1826, i Henseende til Forbedring af Stiftelserne for Afsindige i Bajern i Almindelighed, og over Oprettelse af Hospitaler for Afsindige i hver Kreds af Kongeriget.

Heraf sees, at Regjeringen allerede i Aaret 1810 har været betænkt paa at forbedre de Afsindiges Stilling. Denne vigtige Sag er behandlet med megen Varme og maa have megen Interesse for Dem der ere bekjendte med Lokalitets-Forholdene, mindre for Andre. Derimod vil det ikke være Dig ukjært her at finde nogle Grunde og Erfaringer, uddragne af fornavnte Professor Dr. Leupolts Værk. Leupolts Bemærkninger er følgende.

60

1. Den Afsindige (ikke Rasende) maae ikke strax have Borgerret; han maae først blive sat i Stand til at lære at kjende sit nye Opholdssted og Liv, dets forskjellige Omgivelser, han maae blive i det højeste forenet med Saadanne, der som Novizer staae med ham i samme Forhold eller passe til ham.

2. Opholdstedet i en mere ønskelig Bolig maa ved Opførsel fortjenes. Opholdet i en mindre behagelig Bolig maa kunne dicteres paa en ubestemt Tid, som Straf.

3. Uligeartede Syge, men af lige Dannelse, kan bringes sammen, ofte opmuntrer den Lystige den Melancholske.

4. Om de maa spise ved Bordet, eller ikke, kan anvendes som Belønning eller Straf.

5. Der kan ikke tænkes en Anstalt for Afsindige uden tilstrækkelig Mark- og Havedyrkning.

Mark og Have behøve kun, naar Opvartningspersonalet opfyldte deres Pligter, en stærk Tjørn-Indhegning.

6. Anstalten maa have en god Oekonom og Gartner.

7. Der maa kunde dyrkes Hør.

8. Der maa være en liden Faareavl hvorved der kan faaes Uld.

9. Væverier og Strikkerier kunde saaledes sættes i Gang af den lavere Klasse af Arbejderne.

61

10. Skoemagerarbeide lader sig meget godt indføre i Stiftelsen

11. De Afsindige maa gaae saa lidet ledige som mueligt, og af den lavere Klasse maa der idelig skures, vadskes og holdes reent ligesom ombord i Skibe.

12. De mere Dannede beskjæftiges med Skrivning, Oversættelse, Regneopgaver, Tegning, Musik *)

O.S.V.

13. Man maae paa en passende Maade hos enhver Klasse af de Afsindige gaae over fra Beskjæftigelse til Fornøjelse.

14. Hvad Religionsdyrkelse angaaer, er hans Mening følgende: "I et simpelt smukt Bedehuus eller et Kapel maa den dertil passende Deel af de Afsindige forsamle sig. En kort, fattelig, melodisk Sang, en kort, populair, opbyggelig Prædiken, og en eller anden sindrig Ceremonie, ledet af en Gejstlig, som har den nødvendige Indsigt i Afsindiges Væsen og Tilstand, og som virker i venskabelig Forening med Lægen; alt dette kan bidrage meget til Øjemedet af Helbredelsen. En fornuftig Gudsdyrkelse griber mere end noget Andet hele Mennesket i sit Indre, og drager ham mægtig fra mange eensidige Standpuncter hen til det rette Middelpunkt i Betragtningen af hele Livet."

*) "Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit, Dulcisonum reficit tristia corda melos."

62

15. Endelig mener Forfatteren, at den dueligste Læge i sædvanlig Betydning, i Almindelighed ikke kan antages, derfor at være en god Læge for Afsindige; dertil, siger han, hører ganske andre end blot medicinske Egenskaber, og han henviser til England, hvor der gives mange fortræffelige Mønstre for Gale-Anstalter, i hvilke de som have den øverste Bestyrelse ej ere Læger. *)

Hermed slutter jeg Meddelelsen af de paa min Rejse i Tydskland i denne Sag anstillede Iagttagelser og Erfaringer, og da jeg nu snart vender tilbage til mit Fædreland, vil jeg efter Ankomsten did endnu engang besøge Bidstrupgaard, og der med desto større Interesse gjøre mine Iagttagelser og Sammenligninger; og da jeg af Din sidste Skrivelse til mig erfarer, at Du allerede inden min Hjemkomst vil have forladt Kjøbenhavn, skal jeg ikke undlade skrivtlig

*) En venskabelig Sammenvirkning af Læger og ikke Læger hersker i de fleste engelske og franske Hospitaler og hidhørende Stiftelser ligesom i det Tydske, hvilket ogsaa tildeels sees af neden anførte Skrifter. Intet er sørgeligere, naar Hindringer skulde lægges saa velgørende øjemed i Vejen ved Misforstaaelser og Stridigheder imellem dem, hvis Kald det blev at fremme Stiftelsens Vel og Sæder.

63

at meddele Dig de belovede Efterretninger om den nuværende Tilstand af St. Hans Hospital paa Bidstrupgaard. **).

**.) I Penia for 1821 S. 48-54. har Etatsraad Thaarup optegnet "De Vigtigste Skrifter over Afsindighed og Vanvittighed." Tillæg dertil og Fortsættelse for den følgende Tid finder man deels i de forestaaende Meddelelser, og tilhørende Noter, deels i nedenstaaende Opgivelser:

I Dr. Alberts Medic. Chir. Zeitung 1818. 3B. i Hencke's Zeitschrift für die Staatsarzneikunde, Erlangen 1827, 7te Ergänz. Hefte S. 241 – og i dictionaire de sciences medicales, og den dertil hørende journal complementaire. Cahier 43 - 54: haves adskilligt, Gjenstanden vedkommende.

I. Ludv. Casper Charakteristik der französischen Medicin mit vergleichenden Hinblicken auf die englische. Leipzig 1822, Pag. 472 u. s. w. Pag. 484-485 er anført den franske og engelske Litteratur over Sjælssygdomme og Afsindighed.

H. F. Autenrieth Uebersicht über die Volkskrankheiten in Grossbritannien. Tübingen 1823. p.108.

W. Wagner Ueber die Medicinal-Anstalten und jetzigen Zustand der Heilkunde in Grossbritannien u. Irland. Berlin 1825 p. 61 usw.
Aerztliche Bemerkungen veranlasst durch eine Reise in Deutschland und Frankreich im Frühjahr und Sommer 1824 von I. H. Kopp. Frf. am Mayn 1825. Pag. 146 :c.
Otto's Reise durch die Schweitz, Italien, Frankreich, Grossbritannien und Holland. Hamburg 1825, 1-2 Th. 8.

Des causes morales et Physiques des maladies mentales &c. par Voisin. A Paris 1826.
Voisins Privat-Anstalt for Afsindige er at ansee for nærvæende Tid for et Mynster-Hospital i sit Slags; jfr. Otto's Reise I. c. 2 Deel p. 119.
Gallerie der englischen Hospitäler u. Irren-Anstalten, nebst ein Uebersicht der Hospitalen zu Paris, v. Dr. Schultes; cf. Allgem. critische Annalen der Verhaft-. Straf- u. Verbesserungs-Anstalten. Basel 1826, 1 Jahrg. 3 H. p. 356.

VII.

Om St. Hans Hospital paa Bidstrupgaard.

Det var Nødvendighed, der i Krigsperioden foranledigede, og Hs. Majestæts Befaling, der afgjorde, at St. Hans Hospital flyttedes og at det forlagdes til en landligere og roligere Egn, end den, hvor det paa den Tid formedelst dets Nærhed ved Stadens Fæstningsværker havde havt saa stort Uheld. *)

Saaledes opfyldtes i Aaret 1808 det af St. Hans Hospitals ivrigste Talsmand N. D. Riegels, tre Decennier forud, yttrede varmeste Ønske, han som frimodigt og djærvt

*) See Beretning om St. Hans Hospital og Claudi Roset's Stiftelses Forflytning til Bidstrupgaard af Hospitalets specielle Direction Malling, Pontoppidan, Jessen. Kjøbenhavn 1808. Pag. 24."

"penia for 1821, udgivet af Etatsraad Thaarup og Dr. Professor Wendt. Pag. 64 osv."

har med levende Farver skildret Stiftelsens sørgelige Mangler og stedse opfordret Goddædighed til Bistand. *)

Hospitalets specielle Direction har i nedennævnte Beretning nøjagtig detailleret de Grunde, hvorfor Bidstrupgaard valgtes, som fordeelagtigt Sted, samt hvilke Fordele der

*) See "Fornuftens og Menneskehedens Rettigheders Archiv No. 9 Pag. 241 til 243." Riegels's Ord ere alt for mærkelige til at jeg ikke her skulde ordret anføre dem; de ere følgende: "Alle disse vigtige Ulykker for Stiftelsen undgik den ganske ved at eje en Herregaard. Dennes Parceller og udskiftede Bønder kunde være satte paa Afgivter i Fødevarer til Pesthuset. Hvoraf flød, at Pesthuset ikke allene havde gode Vare, men at endog Lemmerne kunde for deres Skilling have en rig og uforanderlig Portion, hvori der til alle Tider var een og samme Drøjelse, siden den Intet havde med Hovedstadens Farer at gjøre. Naar da saaledes Pesthuset var blevet Ejer af en Hovedgaard, hvis Størrelse var 600 Tdr. Hartkorn hovedgaards-taxt, 600 Tdr. Hartkorn Bøndergods, med fornøden Skov og Tørveskjær i hvilkesomhelst Egne i Sjælland, der stødte ned til Stranden; saa frembyder der sig utallige Fordele af denne Forandring for Pesthuset, her at være selv en erhvervende sund og frisk Landmand, imod, som nu, at være en forkjelet, ussel, tryglende Kjøbenhavns Borger."

(9)

"Naar Kjøbet var sluttet, gjordes der strax Indretning paa Hovedgaarden til at imodtage de anstændige Syge af alle Klasser. Dernæst gjordes Overslag at bygge op landlige smaa Huse, der blev smaa Byer omkring Hovedgaarden. Man saae her Drukkenboltens Bye, de Vanvittiges, de Veneriskes, de tungsindige Gales, og hvert Huus fik sin Have, som enhver Lem useet og ukjendt kunde behandle, som han vilde. Og sandelig, naar et Stykke Havejord, 200 Alen lang og 16 Alen bred, kan give aarlig i Fordeel med Rødder og Løg ,8 Rdlr., da vare disse Haver vel anvendte, helst i disse Havers Behandling fandtes den allerbedste Medicin!

"Naar nu Hovedgaardsbygningen var Middelpunktet, hvorfra hin hovedgaard udgik, da maatte i samme værre samlet Spisemesteren, Inspecteuren, Lægerne og Apotheket. "Lidt efter lidt kunde jo Pesthusets Lemmer flyttes ud paa Landet; stedse maatte der ved Kjøbenhavn blive et lidet Pesthuus, der kunde modtage de Lemmer, som Dagen derpaa skulde føres ud til det store Pesthuus; Pesthusets Vogne, der trende Gange om Ugen skulde fra det mindre Pesthuus ved Kjøbenhavn hente Lemmer ud til Stiftelsen, kunde letteligen indrettes saaledes, at baade Orden, Sikkerhed og Magelighed derved kunde opnaaes."

Naar man sammenligner det Anførte med hvad der læses i ovenmeldte Beretning af Hospitalets specielle Direction i Aaret 1808, Pag. 27 osv., skulde man næsten kunde ansee Riegels's Ord for en sand Spaadom.

Hvor vilde han ikke med Glæde forbauses, naar han kunde see op af Graven, og ind i Bidstrupaards Indretning. Han som nu for fast 40 Aar siden i Maanedsskrivtet Kjøbenhavns Skilderie No. 11 -12, 2den Aargang, Septbr., Octbr. 1788 Pag. 254 udbrød: "Nedstig med mig, o Sandsesløse! i de Gales underjordiske Boliger, hvor mephitisk (*stinkende, red.*) Luft, trang Gang og Uløkkeliges Skrig ganske betager Dig. Lad Døren for Daarekisten aabne sig og Du studser."

Og hvo skulde vel nægte hans Minde den Retfærdighed, at han var den der gav det første Stød, derfor skrev ogsaa een af vore humane Tænkere, G. H. Olsen, ved hans Bortgang disse saa høit hædrende Ord:

"Dadler hans Pen, I Velbaarne, og sigter hans

Lærdom, I Vise,

"Glemmer kun ej, at han var Ulykkens ildfaste Ven."

66

kunde ventes sammesteds især for Indretningen af et Hospital for Afsindige. Jeg vil med Hensyn paa denne saa mærkelige Beretning henholde mig til de P.26 ff. anførte Fordele, der ventes af Indretningen af en Anstalt for Afsindige og Vanvittige, og søge at vise hvorledes, efter de Anskuelser, jeg

67

ved mit korte Ophold der kunde have Leilighed til at gjøre, som og ved de Efterretninger, jeg har erholdt af Dig, Direktionens Forventning hidindtil er bleven opfyldt og dens Stræben til det mere Hensigtsmæssige og Fuldkomne har havt et ønskeligt Udfald.

68

Jeg er her langt fra at ville underkaste en Stiftelse, der kun lidt efter lidt kunde indrettes, der under trange Tidsomstændigheder, Krigsperioden osv. uddannedes, hvor nye Bygninger skulde opføres m. m., den strængeste Kritik og maale den efter større og pragtfuldere offentlige Indretninger for Alle, saavel som private Anstalter for Afsindige af en vis Stand.

Naar med Bidstrupgaards yndige Situation Lokalet bliver saaledes indrettet, at det er skikket til de Afsindiges Helbredelse eller Bevarelse, hvad behøves saa Palladser og Pragtbygninger?

Naar man undtager Anstalten for de Afsindige paa Slottet Sonnenstein i Sachsen, vil man neppe finde den behagelige, sunde, ret som af Naturen til Afsindiges Lindring skabte Omegn som Bidstrupgaards, hvor nu det forrige St. Hans Hospital er henflyttet.

En af de første Fordringer, man bør gjøre ved Opførelsen af et Hospital for Afsindige, er at det maa ligge frit, behageligt, lyst, vendt mod Østen, noget høit, i Nærheden af flydende Vand, og have sundt, godt Vand at drikke. Det maa være forsynet med store Haveanlæg, Mark, Skov, Eng osv.

Bidstrupgaards Sygehospital *) svarer til disse Fordringer, det ligger omtrent 500 Skridt fra Issefjorden, 1/4 Miil paa hin Side Roeskilde. Bygningen for de Afsindige ligger paa det højeste Sted af Gaarden paa en Banke, hvor der er endnu tilstrækkelig Plads til at kunde opføre flere Sidebygninger osv. Mod Nord- og Vestvinde er Bygningen temmelig godt beskyttet ved skyggende Træer. Neden om Banken indbyder allerede veludførte Anlæg til skjønne Spadseregange og Bevægelsespladser. Henimod Sønden har Issefjorden dannet sig et Indløb *) ved høie Vande om For- og

Efteraaret. Issefjordens Nærhed giver altsaa Leilighed til i sin Tid at kunde anvende Ferskvands-og Strandvands-Bade.

*) Den anden Afdeling af Bidstrupgaard, Lemmehospitalet, er beliggende omtrent et Bøsseskud fra Sygehospitalet, og er alene bestemt for Gamle, Blinde, Døvstumme, Krøblinger, Slagbeladte, Fjollede og flere Saadanne som ikke kunne ernære sig selv. Derom siden, saavidt denne Afdeling kunde være til adskillige Hensigtens Opnaaelse et passende gavnligt Annex ogsaa for Sygehospitalet.

*) Dette Indløb burde vel inddiges, da det til visse Tider af Aaret danner en Sump, som deels er skadelig ved dens Uddunstning og deels derved at enkelte Afsindige kunde forville sig derhen.

70

I disse Anlæg gives altsaa tilstrækkelig Lejlighed for de Afsindige til Bevægelse i den fri Luft, og da man nu er i Færd med at aflukke den alfare Vei forbi Bidstrupgaard, vil Patienterne saameget mindre være udsatte for en eller anden nysgjerrig Tilskuer, der kunde opholde sig paa Vejen for at see dem.

For denne Opmærksomhed bør man være den Kongelige administrerende Direction særdeles megen Tak skyldig, og saaledes er nu Sygehospitalet med dets Omgivelse aldeles isoleret, og staaer ogsaa deri ikke tilbage for noget andet Hospital. Spadseregangene imellem Træerne og smaa Krat snoe sig omkring Bygningen. De ere tildeels anlagte af de Afsindige og enkelte ere smagfulde.

Disse Gange yde for en stor Deel behagelig Skygge, og hist og her aabne sig fortryllende Udsigter hen over Issefjorden og til Roeskildes ærværdige Domkirke. Enkelte af disse Gange forekommer mig dog at trænge til mere Skygge, maaskee ogsaa til smaa Lysthuse med Bænke under Træernes Skygge. Der hvor man ikke kunde eller vilde have Træeplantning kunde man, som jeg har seet det i Würzburg, anbringe en saakaldt stor Soelskjærm, nemlig, en med Bænke omgiven stor Pæl paa hvis øverste Ende er anbragt en rund Indretning,

71

overtrukken med Sejldug som med en Parapluie. Til et saadant Sted kan altsaa de Spadserende ved indtræffende Regnbyger og Ilinger ogsaa tye hen. Saalænge det opvartende Personale hos de Afsindige ikke endnu er forøget, vilde de ogsaa letteligen kunde finde de omvankende Patienter paa et af disse Steder.

Foruden den ved Spadseregangen vel anbragte Kegelbane kunde der vel ogsaa anbringes til Fruentimmerne ikke alt for høje Gynger. At Gynkning ofte frembringer en gavnlig Paavirkning hos Sjæls- og Nærvesvage har, iblandt flere, Kratzenstein allerede beviist i sin Disputats: De vi centrifuga ad morbos sanandos applicata, 1765.

Med Glæde maa man bemærke, at Directionen ogsaa har været betænkt paa at give Afsindige af Stand og bedre Opdragelse en egen Spadsereplads, og jeg formoder, at det ikke langt fra Kegelbanen planerede og opfyldte Anlæg, ved Indgangen forsynet med en Stakitport, vil vorde bestemt dertil; saaledes savner altsaa Bidstrupgaard ikke denne Afdeling for den Klasse Syge, som trænge til frisk Luft og Bevægelse. Spadserestederne ere omgivne med en Grøvt, men den vil neppe hverken om Sommeren eller Vinteren give Sikkerhed for, at jo een eller anden Afsindig kan løbe bort. Bedre var det

72

vel at omgive dette Lokale med et stærkt, skraat nedløbende Tjørnhegn. Erfaringer har lært, at saadant Tjørnhegn afskrække fra Forsøg paa at komme ud. Om de omliggende Haver og flere Jordstykker, Tørvemoser, behøver jeg ikke her at melde videre, da allerede eengang derom er anført det Fornødne i Penia I. c. P. 67. Det er een af Fordelene af Indretningen, at ogsaa disse Stykker kunde efter Lægens Anviisning og ved Inspecturens Samvirkning skaffe Lejlighed til hensigtsmæssig at sysselsætte Vanvittige, som dertil ere skikkede.

VIII.

Fortsættelse om Bidstrupgaard's Hospital.

Efter at have overskuet det egentlige Hospitals nærmeste Omgivelse ville vi nu gaae over til Hospitalet selv.

Hospitalet eller Sygehuset bestaaer for nærværende Tid af følgende Bygninger:

A. En Hovedbygning eller Tværbygning, som allerede var opført da Bidstrupgaard kjøbtes. Det var dengang et nyt Vaaningshuus, som, med adskillige Forandringer, maatte

73

indrettes til de Afsindige. I Aaret 1809 blev herpaa opført en anden Etage. *) Denne Tværbygning er 61 Alen lang, 11 Alen høi og 20 Alen bred. Bygningen har et behageligt Udvortes.

I den underste Etage er Kjøkkenet med Spisekammer og et dertil stødende Værelse til Kogekonen. Kjøkkenet synes mig vel lidet, da Personalet fra dets første Indflyttelse til nu er betydeligt forøget; ligesom istedetfor at nu

*) Endnu var man ikke istand til at begynde med denne Bygnings bestemte indvortes Organisation til et Hospital. Man kunde for det Første benytte det som et Opbevarings- og Forplejningssted for de Afsindige, som nødvendigen skulle flyttes fra St. Hans Hospital paa Ladegaarden. Saaledes blev der i Løbet af Aaret 1814 indflyttet 9 Mandfolk og 6 Fruentimmer, og i 1815 8 Mandfolk og 6 Fruentimmer; og saaledes var i de nævnte to Aar ialt 32 Afsindige indlagte i dette Hospital. I Januar 1816 blev Hr. Seidelin ansat som Overlæge, og det er egentligen fra denne Tid af Hospitalet meer og meer er bleven indrettet til dets Bestemmelse. Det vilde vist have haft sine Vanskeligheder, at der upaaklageligen kunde have været sørget for hine 32 forskjellige, for største Delen ulægelige, Afsindiges Bevaring og Pleje i 2de samfulde Aar uden uafbrudt daglig Tilsyn af en Læge, naar ikke Inspecturen, Hr. Conradsen, der i flere Aar har været ved Stiftelsen, her havde vidst, hensigtsmæssigt at omgaaes de Afsindige.

74

een Kogekone staaer for hele Kogningen vist og en Økonom i sin Tid vil blive ansat. I denne Etage er et Værelse indrettet til Medicinstue, hvor en til Medicinens simple Dispensering vant Kone, efter Lægens Forskrift, udleverer Medikamenterne og andre Tillavninger. Fremdeles er der endnu et Værelse til Opvartningskonen, et som jeg saae afbenyttet til et Skomagerværksted, og 12 Kamre der afgive Plads for 24 Patienter.

I den mellemste Etage er en stor Stue i Midten, der tjener til Spise- og Forsamlingsstue for den bedre Klasse af Mandspatienter; samt 14 forskjellige Kamre, hvoraf de 6 ere for Mands- og 6 for Fruentimmer-Patienter af den bedre Klasse, dog anvendes et til Spiseværelse for Fruentimmerne og de to ere for to Opvartningskoner. Der er ved hver Ende en Gang som støder med en Dør til Trappegangen. I disse 12 Kamre ere Pladser for 10 Mandfolk og 10 Fruentimmer.

Øverste Etage eller Tag-Etagen, har tvende Gavlværelser i den østre Ende, indrettede til den medicinske Candidat; et Gavlværelse til Vesten til Gangpigerne, og 5 smaa Sidekamre, hvoraf et benyttes til de ugifte Sygeoppassere, et til Opbevaring af Patienternes medbragte Kufferter og Tøi, et til adskillige

75

Inventarier, og paa et er der opsat 4 Senge for om der enkelte Tider skulle mangle Pladser, Reconvalescenter da kunde oplægges der.

Endskjøndt denne Bygning ligger meget høit, forekommer dog Kjelderetagen mig at være noget fugtig.

Om og hvorvidt den Meisnerske Varmeindretning i denne Bygning kan anbringes, over lader jeg til Vedkommende at bedømme.

At denne efter sin første Oprindelse til Vaaningshuus for en privat Familie bestemte Bygning ikke, uagtet al muelig Bestræbelse, vil kunne blive aldeles fuldkommen for det Brug den siden blev bestemt til, er let at indsee; derimod svare de andre Bygninger, der fra nye ere opførte, næsten i alle Henseender til Øjemedet.

B. Bygningen den østre Sidefløi, er opført 1817; den er 88 Alen lang, 6 Alen høi og 16 Alen bred. Hvorfor man ikke har indrettet Kjelder-Etage, eller et Slags Lufttræk, under denne Bygning, for at afværge Fugtighed, veed jeg ikke. Jeg fandt Kamrene meget luftige og reenlige, – man var i Færd med at give nogle af dem en grøn Farve; – Dog formener jeg, at de Støiendes og Rasendes Kamre ere for nær ved de ikke i saa høj Grad

76

Angrebnes. Dørrene ere af tykke Planker, som ere glatte paa den indvendige Side. Paa Midten af Dørren er Laasen, og for neden et Skud.

Man havde i den ældre Bygning bag ved disse Kamre anbragt en lang Gang, under et Tag, for der at kunne rense Latrinerne, men at dette i disse nye Bygninger ikke behøves for nemmer man strax naar man træder ind endog i de meest Afsindiges ureenligste Celler.

I denne Bygning ere Kamrene saaledes fordeelte.

4 Kamre med faste Senge, hvori den Syge ved de bekjendte

Spændeindretninger kan holdes fast, og med faste Natskrin, samt Jernstænger tværs for Dørrene, benyttes til de rasende Afsindige og undertiden til Personer, som ere indlagte til streng Bevogtning. *)

4 Kamre hver med 2 Senge. I disse pleier man for det Meste at bevare støjende og ureenlige Patienter.

4 Værelser med 4 Senge og et med 6 Senge **). Langs med alle disse enkelte Kamre

*) Confer. Benj. Rush Medical Inquiries and Observations. Philadelphia et London 1793. 2 Vol. Capit. VI

***) Enkelte Senge ere gulmalede. Jeg troer at Sengene i et saadant Hospital burde slet ikke males; naar man ikke kan have Jernsenge, maae de være af Egetræ, lette til at adskilles, saa at de kunde vaskes og skures saa ofte det behøvedes.

77

løber en lang Gang, hvorfra Indgangen er til Kamrene for de Afsindige. Gangen er tilstrækkelig lys. Den har 11 dobbelte Fag Vinduer, som vende ud til

Mandfolkegaarden. Den er 84 Alen lang og 4 Alen bred. Om Vinteren er den luun, da de til de Afsindiges Værelser anskaffede nye Kakkelovne vende med deres laasede Dørre til Gangen, og saaledes indlægges i Kakkelovnene fra Gangen.

Det var at ønske, at der kunde anbringes et Lufttræk fra den ene Ende af Gangen til den anden, for bedre at kunne udlufte; men ved Enden er indrettet et Kammer som bruges til Opvaskeværelse.

Denne Gang er, især om Vinteren i slet Veirligt, vist et passende Sted, til at give de Afsindige den fornødne Bevægelse; men maa ikke ofte Stiftelsens brave Læge ønske sig at der for adskillige af de Afsindige og Rekonvalescenter kunde være et mere fraliggende Sted; til Bevægelse end her i Fælledskab med de Rasende og Støjende? – og denne min Formening gjelder om alle saaledes indrettede Gange.

C. Til denne østre Længe støder en Tverbygning, – den er 34 Alen lang, 12 Alen bred og 6 Alen høj.

Denne Bygnings indre Inddeling er ligeledes meget hensigtsmæssig. Her findes:

78

1.) et Værelse for de ordentligste afsindige Mandspersoner til Spise- og Forsamlings Stue, nemlig en Hjørnestue 9 Alen lang, og 1 1/4 Alen bred med et dobbelt Fag Vinduer, et til Østen og et til Sønden. *)

2.) Ligeledes et Værelse til 4 Senge ligefor den lange Gang.

3.) en stor Forsamlingsstue og Spisestue, 15 1/4 Alen lang og 11½ Alen bred, er for de uroeligste Mandspatienter.

4.) en Forstue der støder op til disse 3 Værelser og den lange Gang.

D. Den vestre Sidefløj er opført 1825, er 88 Alen lang, 6 Alen høi og 16 Alen bred; ogsaa her er ingen Kjelderetage. Denne nyeste Bygning svarer ogsaa til sin Bestemmelse.

I.) i den nordre Ende er en Forstue hvor en Trappe fører op til Lofts Etagen. I denne Forstue er Indgangen til Varme-Indretning

*) De bevægelige Vinduer over Dørene forekom mig ikke at svare til Øjemedet. Skraae Trækruder kunde vel og endnu anbringes i enkelte Vinduer. Skoderne, som kan skydes op om Aftenen for Vinduerne og tillaaes, ere hensigtsmæssige. Jeg maa bifalde Lægens Grundsætninger med nogle Afsindige, ikke at gaae for strengt tilværks med Indlukning, eller ved at lægge dem i Værelser med Stænger eller Gitterværk for Vinduer, men give dem en god og forstandig Vogter.

79

eller til en liden Skorsteen for Dampkjedlen, hvorfra Vanddampen ledes ind til Badekarrene. Fremdeles en Dør til Indgang i selve Badstuen og den lange Gang. Dampkjedlens Indretning forekommer mig at være efter den ældre Construction og temmelig liden. Det var at ønske, at man dengang havde anbragt en mere hensigtsmæssig og mindre compliceret Dampkjedel-Indretning, liig dem, som i flere Aar allerede ere anvendte i Hamborg i det saakaldte "Kuurhaus" *) og hos Hr., Apotheker Zeise i Altona. Til disse Dampkjedel-Indretninger behøves ikke større Ildsted, og udkræves kun ubetydeligt Tørv; og foruden at de ikke lettelligen gaae istaae eller behøve store Reparationer **), vilde man ej alene have været istand til at opvarme flere Bade, men ogsaa med et Rør fra Kjedelen kunne have ledet Dampene op

*) Das Hamburgische Kurhaus und dessen Einrichtungen beschrieben von A. C. Martens, Hamburg 1823 pag. 15 osv. Bericht über die neuen Dampfbäder usw.

Kritische Veurtheilung des Unterschieds Russischer Ofendampfbader und Dampfkesselbader pp. von H. Zeise. Altona 1827. P. 24 osv.

***) Burde ikke til denne Dampkjedel ansættes en fast Mand, der har noget mekanisk Nemme? Saameget jeg erindrer maatte Den, som i adskillige Aar har havt at bestille med Dampkjedelen, forlade Hospitalet fordi Communen, fra hvilken han var sendt hertil til Helbredelse, forlangte ham hjem.

80

til Loftet, især om Vinteren, naar det behøvedes til det store Vand-Reservoir, og dets til den anden Side af Bygningen henledende Vandrør. I denne Badestue er Gulvet skraaliggende med murede Kanaler under et bevægeligt Brædegulv til Vandets Afløb under Badekarrene. Tvende Styrtebade ere og her anbragte; men kunde man ikke, ligesom i Hamburg, lede selve Vanddampe ind i Badekammeret til universelle og locale Dampsvedebade? – ligesom man vel ej heller burde savne en Douche.

Maaskee kunde Douchen paa en meget simpel Maade tilvejebringes ved en Ledning fra det paa Loftet staaende Vand-Reservoir? Hospitalet vil vist heller ikke i Fremtiden savne et portativt Styrtebad og en portativ Douche med Luftpjedel og Thermometer, for at kunde anvendes paa denne eller hin Afdeling, hvor Lægen fandt det, hos en eller anden Patient, fornødent.

Et Af- og Paaklædnings-Værelse savnedes ikke ved Siden af det egentlige Badeværelse.

Monne Kakkellovnene i stræng Vinter kunde tilstrækkelig opvarme disse Værelser? Kunde maaskee ikke Opvarmning med varm Luft her have været passende? Da jeg saae Badeværelset var det under Reparation. Jeg veed ikke om, naar Badningen er i fuld Gang, der hensættes een eller flere Senge til de Patienter, som have benyttet varme Bade?

81

Da de Afsindige havde for nær berørt Kakkellovnen, havde man faaet den Erfaring, at det var rigtigst at satte et Trægitter imellem dem og Kakkellovnen.

I selve Bygningen er 8 Værelser med 2 Fag Vinduer hvert til 6 Senge, altsaa Plads til 48 Patienter, et Kammer til Opvaskning, og en Gang, aldeles som i den modsatte Fløj. Paa Loftet er anbragt det førnævnte Vandbeholdningskar, hvori Vandet postes fra en udenfor anbragt Brønd. Fra dette Reservoir ledes ved Kobberrør til 2de Tønder Vand til Styrtebadene. Fra 1 Tønne fyldes Dampkjedlen og de 4 Badekar, og langs over Loftet løber som førnævnt til den anden Ende af Bygningen Kobberrør, for at afgive Vand til Opvaskerværelset.

E. Til sidstnævnte Bygning støder en Tværbygning, som er 34 Alen lang, 12 Alen bred og 6 Alen høj.

Indretningen er aldeles som i den til den førnævnte Østre-Fløi. Den har en Hjørnestue, hvori der er 6 Afsindige, et Værelse lige for Gangen til 4 Afsindige; fremdeles en stor Stue til Spise- og Forsamlingsstue. I alle Forsamlingsstuer har man ladet indrette Trægittere omkring Kakkellovnene, forsynede Med Laas og Nøgle.

82

Endvidere er der ved Indgangen til dette Sygehospital opført en Bindingsværks-Bygning hvori er Boelig for Portneren; en liden saakaldet Talestue, hvori Slægtninge og Bekjendtere kan efter Lægens givne Tilladelse*), see og tale med Patienterne. Ogsaa er i denne Bygning indrettet en Ligstue, som tillige benyttes som Obductionsstue.

Antallet af de Afsindige er for nærværende Tid 76 Mandfolk og 78 Fruentimre. Lokalet kan for nærværende Tid kun rumme 76 Mandfolk og 76 Fruentimmer. Er man nødsaget til at modtage Flere, hvilket nu er Tilfældet er der ingen anden Udvej end at der

*) Efter Overlægen Hr. Seidelins Indstilling blev i Aaret 1819 under 3 Decbr. en Resolution af Direktionen taget, om hvorledes Direktionens skriftlige Tilladelse til at besøge Hospitalet, og at tale med derværende Slægtninger eller Venner, kunde søges og gives (See Penia 1821 S. 109 o. f.) Var det ikke ønskeligt at nogen Modifikation i de bestemte Regler fandt Sted? saa at Overlægen blev givet Autorisation til i et eller andet Tilfælde (f. Ex. naar en Udlænding, paa en Gjennemrejse igjennem Landet, eller ved en Rejse fra København for at besees Roeskildes og Omegns Mærkeligheder, eller maaskee netop for at besøge nogen Ven eller Beslægtet i Stiftelsen, kom did, uden at have forestillet sig Formaliteternes Forbud), at kunne tilstaae saadant Besøg, naar han iøvrigt fandt det rigtigt efter Omstændighederne og den Patients Tilstand, med hvilken den Besøgende vilde tale.

83

maa opsættes en Seng i een eller anden Stue for en kort Tid indtil en Patient bliver udskrevet eller forlader Hospitalet. *)

Du seer altsaa at det egentlige Sygehospital endnu trænger til nogen Udvidelse, og det var ogsaa vel Direktionens Formening naar den i ovenbemeldte Beretning siger: "Paa Banken er en viid Plads til Sidebygninger for de Urolige, hvilke vilde blive opførte med Hensyn til den Betyggelse, som udfordres og tillige til al den Beqvemmelighed, som kan gives." **)

Saaledes var man og istand til at have særskilte Værelser til de fnattede Afsindige, eller de med hidsige eller andre Sygdomme Beladte, istedetfor at Overlægen nu stedse maae bryde sit Hoved med at udvælge et eller andet Værelse eller Kammer, som er passende for disse Syge.***)

*) Det var at ønske, at en stor Deel Incurable og nogle Epileptiske kunde fjernes fra det egentlige Sygehospital og erholde passende Plads i Lemmehospitalets Afdeling. Til Opvarningspiger ere tagne Reconvalescenter, paa to nær, hvilke ere Hospitalslemmer. **) Ypperligt var det, om et ganske afsondret Lokale kunde være at erhverve for de rolige Patienter, og for Reconvalescenter. Maaske kunde og saaledes tænkes paa Lokaler til Snedker- og Drejerværksteder, egne Skure til Brændehugning og Saugning, og lige Beskjæftigelser, som nu skeer nedenfor Banken i fri Luft, de Dage det er tørt Veir.

***) Inventariet til ovennævnte smitsomme og andre Syge, burde være stemplet, samt blive særskilt opbevaret vasket og desinficeret, men et saadant Inventarium savnes endnu. Om der er et Værelse til Mandfolk og Fruentimmer hvor den Nyankomne bliver vasket, badet, rensset, iført de ham bestemte Klæder og derfra overlagt i det egentlige Hospital, er mig ubekjendt.

84

Førnævnte Bygninger til de Syge, (det egentlige Hospital) have deres egne Gaardspladser og disse ere ved et Plankeværk adskilte til en Gaard, hvor hvert Kjøen er for sig.

Ved disse Indhegninger er der forebygget at Patienter af begge Kjøen skulle kunne komme sammen, og Udsigten fra det ene til det andet Kjønns Spadserepladse er derved aldeles forhindret; dog bemærkede jeg, at Mandfolke-Forsamlingsstuens

Vinduer i anden Etage paa Tværbygningen vende ud til Fruentimmergaarden; ogsaa er der Udsigt saavel fra den lange Gang i Mandfolkebygningen, som i den ved Fruentimmerbygningen, igjennem det ene Fag Vinduer til den Plads, der ligger foran Toetages-Bygningen; hvilken Plads undertiden benyttes til Spadseregang for den bedre Klasse af Patienter. *)

Fra Sygestue-Gaardene har ethvert Kjøen sin Nedgang til de meget vel indrettede Latrin-Bygninger

*) I disse Gaardsrum saae jeg adskillige Incurable og Epileptiske spadsere imellem Reconvalescenterne; dette vil forebygges, naar Lemme-Afdelingen kunde, som førnævnt, modtage nogen af disse.

85

ved Foden af Bakken. Jeg bemærkede fem Afdelinger for hvert Kjøen, hvoraf den ene var forsynet med Laas og Nøgle. *)

Gaardsrummene havde i deres Midte en aflang Græsplads, hvoromkring var en Spadseregang, belagt med Strandsand **).

*) Mig forekom det ikke passende at betalende Patienter af Stand skulde have fælleds Nedgang med alle de andre Afsindige til Privet-Lokalet, og da Overlægen har indført den efterlignelsesværdige Orden, at de Afsindige, som ere istand dertil, saameget som mueeligt vænnes til at gaae paa Lokummet vilde det saameget mere være at ønske, at for betalende Patienter af Stand kunde indrettes særegne Privet-Aflukker paa et for dem passende Sted. Kunde man ikke her benytte den forhen nævnte Cazeneuvske Vandhuus-Indretning, som er anbragt ved Anstalten for de Afsindige i Slesvig; da en saadan, endskjøndt den er nær ved Bygningen, ej giver nogen Stank.

I Mandfolkegaarden kunde der vel til almindelig Brug hensættes nogle dertil indrettede egne Ballier eller en Kumme med Afløbsrende, hvori de Afsindige bleve holdte til at lade deres Urin, istedetfor at de nu udtømme den paa Jorden og ved Plankeværket, der vist frembringer om Sommeren en ubehagelig Uddunstning.

***) Kunde man ikke i Midten af denne Plet anbringe den før omtalte Soelskjærm, eller ved Plankeværket nogle Marquiser, eller et Slags Træskure, hvor Patienterne kunde tye hen og søge Skygge, som disse Gaardsrum aldeles mangle.

86

Saavel her i disse Gaardsrum, som i hele Hospitalet hersker en Renlighed og frisk Luft i den Grad, at jeg vil ønske, at en Heinroth og Pienitz kunde være Vidne dertil.

Patienterne vare reenligen paaklædte. I Kamrene undersøgte jeg Sengstederne med Tilbehør. Halm-madratter, Krølhaarsmadratter, Underdyner, Hovedpuder, Overdyner eller Tæpper, alt var reenligt og vel holdt. Lagenerne skiftedes i Almindelighed hver 3die Uge; hos de Ureenlige saa ofte det var fornødent. Med reent Kroplinned forsynes Patienterne een Gang om Ugen, eller saa ofte det behøves.

Den i Hospitalet indførte saakaldte Huusorden for Patienterne, er følgende:

"Patienterne maa i Vintermaanederne staae op Klokken 7, og i Sommermaanederne Kl. 5; de blive under Opvarningskarlenes Tilsyn, eller ved Hjælp, vadskede, Haaret kæmmet, og paaklædte, og derpaa førte ind i Forsamlingsstuen; deres Senge blive redte og Kamrene reengjorte og udluftede inden Kl. 7 om Sommeren og Kl. 9 om Vinteren. Hos de Patienter, som formedelst Kuur, maa holde Sengen eller forblive paa deres Kamre, gjøres reent saa ofte om Dagen, det er nødvendigt; Patienterne lægge sig til Sengs om Sommeren Kl. 9 og om Vinteren Kl. 8."

"Naar Patienterne om Morgenen ere paaklædte og indførte i Forsamlingsværelserne, modtage

87

de deres Frokost og Theevand eller varme Øl, enhver af sin Opvartningskone; man sysselsætter dem derpaa om Formiddagen saa meget som mueligt indtil Kl. 12, da Middagsmaden uddelles ligeledes ved Opvartningskonerne til de Patienter, som nyde simpel Kost, og Kl. 1½ til dem der nyde den bedste Kost; Søbemaden spises af Tinskaale, der holde en Pot, og med Jern fortinnede Skeer; Kjødet eller Eftermaden leveres dem paa Tintallerkener, men dette maa de spise uden Kniv og Gaffel, paa nogle Faa nær, man veed ikke vil misbruge dem, men dog kun under Tilsyn. De fleste af Patienterne spise tilsammen paa Forsamlingsværelserne ved Borde, de øvrige i deres egne Kamre. Om Eftermiddagen Kl. 4 drikke de Theevand; nogle, der selv kunne forskaffe sig det, tillades det at drikke Kaffe, men ikkun som Belønning for god Opførsel og Flittighed i paalagt Arbeide. Aftensmaden modtage de Kl. 6-7." *)

Man har i de fleste Anstalter for Afsindige fundet det gavnligt hist og her i Bygningen at lade opslaae en trykt saakaldet Huusorden, som indeholder det Væsentligste af Foranførte: 1) Naar de skulle staae op; 2) hvorledes de skulle staae op; 3) kjæmmes; 4) vadskes; 5) paaklædes; 6) naar de skulle gaae til Middagsbordet, efterat de atter have vasket deres Hænder og gjort deres Fodtøj reent osv.

*) See Penia 1821. Pag. 71-72.

88

At saadan Orden finder Interesse hos de Afsindige, har jeg ved et Besøg i enkelte af disse Stiftelser i Udlandet erfaret, da jeg af enkelte Afsindige, i den Formening, at jeg var kommen der for at helbredes, er bleven henviist til disse opslagne Instruxer. De betydede mig, at jeg skulde holde mig dem efterrettelig, ellers vilde Lægen blive vred. Sygehospitalets Bespiisning er ypperlig; jeg vilde ønske, at Du selv saa hvorledes Bespiisningen efter Directionens senere Bestemmelse bliver udført. Til sin Tid og paa et andet Sted vil jeg ej alene have Lejlighed til at tale om Bidstrupgaards simple Bespiisning, men og om Reglementet for bedste Forplejning sammesteds for de Afsindige. *)

Hospitalets Bepispning for de Syge, staaer ikke i nogen Maade tilbage for Frederiks-Hospitals. Kun et tillader jeg mig at spørge: var det ikke rigtigt at de mange incurable Afsindige, Epileptiske o. s. v., hvoraf en stor Deel ere af den simplere Stand, gaves den til deres forrige Levemaade vante simple Bepispning, og ikke den reglementerede Kost?

Til et godt Stykke Rugbrød kunde de jo, naar jeg maa betjene mig af Riegels's Ord:

*) Reservelægen saavel som Kandidaten kunne, naar de ønske det, erholde denne Forplejning, hvorved der kan have et Slags Kontrol med dens Godhed.

89

"altid have en riig og uforanderlig Portion (Mad), hvori der til alle Tider var een og samme Drøjelse."

De fleste af disse Individuer maa jo som Incurable til sin Tid fjernes fra Sygehospitalet, og derefter maae de jo vænnes til den grovere Kost, som deres graadige Maver i det Hele befinder sig bedre ved.

Afbenyttes disse Mennesker til svære Haandarbeider i den frie Luft, kan vist ikke Hospitalskosten tilfredsstille deres Graadighed. Ogsaa den meest rasende Afsindige plejer at blive mere roelig naar han, som Gunild i Peder Paars (3de Sang 2 B.) "har Skrotten fuld."

At denne Afdeling i Spise-Reglementet vil være passende for den Afsindige især for den Incurable, naar man ikke af andre Grunde fandt sig beføjet til at give ham mindre

Portioner, tør jeg antage for rigtig; ligesom og at det vil være en stor Besparelse for Stiftelsen, naar man gav dem simpel og let bekostelig Mad, som havde, som Riegels siger: "den fornødne Drøjelse."

For Patienterne af den finere Klasse, der spise sammen ved et Bord, har Directionen viist den Opmærksomhed, som jeg har seet paa Sonnenstein, hos Hr. Goergen i Wien, og i Slesvig, nemlig: at Bordet dækkes

(12)

90

med pene Drejels Duge og Servietter, og at her ei heller manglede de til en slig Dækning hørende Terriner, Fade, Saueskaale, dybe Tallerkener, Potageskeer, alt peent forarbejdet af Tin. Knive og Gafler ere tilladte og efter de der ofte tilstædeværende Lægers Anordning bestemmes, om en eller anden af de ordentligste og roeligste Patienter kan øse op og lægge for ved Bordet, eller om Opvartningskonen skal gjøre det. Man har først forsøgt denne Samspisning ved et Bord med Fruentimmer-Patienter, og nu ogsaa anskaffet, først til 12 Mandspersoner, et lignende Inventarium til et passende dækket Bord. Du vil erindre det gamle Ordsprog: 'Rom blev ikke bygget paa een Dag.' Nok at man øjner Bestræbelsen at ville efterhaanden, saameget Omstændighederne tillade det, fremme det Gode og Hensigtsmæssige. Hospitalets brød saavel Sigtebrød som Rugbrød, er af ypperlig Beskaffenhed. Fra Maden komme vi til Drikkevarerne. Den første og fornemste Drik i et Hospital for Afsindige, siger Heinroth, er "Guds klare Vand," og hvor finder man det vel bedre end i og i Nærheden af Roes-Kilde.

Det bedste klare Kildevand mangler Bidstrup ikke. Paa Bakken tæt uden for den nordre Ende af den vestlige Bygning er en muret Brønd af 18 Alens Dybde med en

91

Opstander, der gaaer 8 Alen over Jorden, og hvorfra det fornødne Vand postes i Rander til Vandbeholdningskarret over Bade-Indretningen, samt et Vandbeholdningskar, der er anbragt under en Brædeaflukning over Brønden, og hvorfra Vandet ved Rander under Jorden føres til Kjøkkenet; paa dette Sted findes tillige en Malmhane, som ved Omdreining giver det Vand, der skal bruges udenfor Bygningen. Man mener og at der vil blive anbragt Rander under Jorden for at lede Vandet ind i Opvasker-Kjøkkenet i østre Sidebygning. Den gode ublandede Melk kan heller ikke savnes paa Bidstrup, og maa især ogsaa give en herlig Sommerføde. Øllet brygges i selve Stiftelsen. Til dettes saavel som Kjødets Opbevaring ønskede jeg mig i Nærheden af Hospitalet, hvor der er meest Skygge, anbragt en dyb Iis-kjelder. Vel saae jeg en af Kampesteen muret Kjelder eller Hvelving med Jord-Bedækning ligeoverfor Indkjørselen til Lemmehospitalet, som benyttes til Opbevaring af Smør, Kjød og Grønsager, men en vel indrettet Iiskjelder i Nærheden af Sygehospitalet vil vel have Fortrinnet. Da jeg før har nævnet Drikkevand, rinder det mig i Tanke, at i fornævnte Beretning af Hosp. specielle Direction P. 27, gjorde

92

denne sig Haab om i Nærheden af Issefjorden at kunne have Leilighed for Patienterne til Ferskvands- og Strandvandsbade. Jeg mener selv en stor Deel af dem i Lemmehospitalet kunde ogsaa have Gavn af disse Bade. I Issefjorden lod sig jo lettelig indrette et Sommer-Strandbad; det lod sig bedst udføre ved en Flydebroe med tillukte Badekamre, ligesom det der haves til Brug ved Kjøbenhavns almindelige Hospital.

Ved Hospitalet findes nu, foruden Overlægen, Hr. Seidelin, en Reservelæge, der har medicinsk og chirurgisk Examen, og en Læge-Assistent, der har Examen medicum, hvilke begge ere ansatte den 1. Decbr. 1825. Den Førstnævnte er ansat paa 4 Aar, og den Sidstnævnte paa 2 Aar *).

*) (*sammenskrevet fra side 92-93-94, red.*) Jeg kan ikke melde Dig Noget hverken om begge disse subalterne Lægers Instrux eller om deres Bestemmelse. Jeg havde ved mit Besøg paa Bidstrup's Sygeværelser ikke Lejlighed til at see eller tale med dem. Jeg formoder at det væsentlige Øjemed med deres Ansættelse skulde være den samme som med de subalterne Lægers ved Frederiks eller almindeligt Hospital.

Naar jeg tænker mig, med Heinroth og Nordamerikaneren Rush, at Overlægen, naar han er hvad han bør være, er at ansee som Sjælen i det Hele, som den der umiddelbar og middelbar veed at indgribe i alle Subalternes Virken, saa at Alles Virken, saa at sige, indgribe organisk i hverandre, er disse subalterne Læger til Gavn for Udførelsen af hans Behandling og Omsorg for de Syge; men næppe kan disse saaledes indvie i et eller flere Individuers Tilstand, med mindre man, som i det store Wiener almindelige Sygehuus, gjorde en Afdeling for hver Secundair-Læge og saaledes dannede Anstalter i Anstalten. Hvor vil den subalterne Læge ved saadan en Stiftelse kunne, under foranførte nødvendige Betingelser, forskaaffe sig en fuldkommen Magt over den Afsindige ved at trænge ind i hans hele Sjæl.

Den Afsindige maa alene, saa at sige, kjende en Læge som den Første, og tye til ham; selv Sjælesørgeren kan kun af ham erholde de Vink, der vise ham Standpunktet hvorfra hans religions-psychiske Virken kan bringe Held og Velsignelse.

Du vil erindre Dig hvad jeg desangaaende meldte Dig om Dr. Göergen, Dr. Pieniz og Dr. Jessen i Slesvig. Du vil bedre endnu finde denne Gjenstand oplyst ved at læse det 7de Kapitel af Rush's førnævnte Skrivt, eller ogsaa Oversættelsen deraf: "Medicinische Untersuchungen und Beobachtungen über die Seelen-Krankheiten von Dr. Benj. Rush. Nach der Zweiten Originalausgabe Deutsch bearbeitet und mit einigen Anmerkungen begleitet von Dr. Georg König. Leipzig 1825.

Endelig vil jeg endnu anføre hvad Heinroth mener: "mit der Anstellung mehrerer Aerzte an einer Anstalt ist es eine missliche Sache. — Kranke welche wirklich behandelt werden, haben sich ganz dem Arzte unterworfen. — Von der Behandlung Unterworfenen aber gibt es jeden Augenblick etwas zu thun, wie den Kindern, die jeden Augenblick ungezogene Streiche machen. Wie sich hier das Auge der Mutter, man möchte sagen, die Hand der Mutter, keinen Augenblick wegwenden darf, so dort das spähende Auge, die helfende Hand des Arztes."

93

Overlægen, Hr. Seidelin, boer ikke i selve Hospitalet. Han boer vel langt fraliggende i en ikke beqvem og meget indskrænket Bindingsværks Bygning, omtrent et Bøsseskud fra Hospitalet, ved førnævnte Afdeling for Lemmerne. Om Foraaret, Efteraaret, og især om Vinteren, er Vejen fra hans Boepæl til Sygehospitalet ofte næsten

94

ufremkommelig. Det var ønskeligt at Overlægen boede i en af Hospitalets Bygninger eller i en beqvemt indrettet Bygning, som tillige kunde indeholde Værelser for Rekonvalescenterne. Overlægens Løn er 710 Rbd. Sølv aarlig, hvoraf de 60 Rbd. er efter Wilders's Legat. Desuden fri Vaaning med en stor og vel anlagt med Stakitværk indhegnet Have, 12 Td. Rug, 12 Td. Byg, 2 Td. Erter, Foer til 3 Køer og 6 Faar, og Brændsel anslaaet til 30 Læs Tørv. *)

*) Dr. Jessen ved de Afsindiges Hospital i Slesvig har som foranført 750 Rdlr. Courant eller 600 Species i aarlig Gage og desforuden fri Bolig og en lille Have; derimod er ham paalagt ikke at practisere udenfor Stiftelsen.

Chr. Riegels Fornuftens og Menneskehedens Rettigheders Archiv No. 9. p. 280. En Sammenligning mellem Pesthus-Handlægen og Kareth-Lægen.

95

Overlagens Instrux er ikke bekjendt; jeg kan altsaa ikke heller meddele Dig Noget derom. I meerbemeldte Beretning om St. Hans Hospital og Claudi Rosets Stiftelse af Hospitalets daværende specielle Direction, ytrede Directionen, hvad Lægens Stilling med Hensyn til Stiftelsen angaaer, Følgende: "Hvad Medicinal-Plejen og de Afsindiges eller Vanvittiges Behandling angaaer, da maae det ansees som afgjort, at, naar den Læge, som forestaaer samme, kan indskrænke sin Opmærksomhed og sine Iagttagelser til denne Klasse af Syge eller Sindssvage alene, uden, saaledes som hidtil i St. Hans Hospital, at dele sin Omhue ogsaa til en anden Klasse af et gandske forskjelligt Slags Patienter, og naar han har Tid og Ro blot at studere, hvad som vedkommer Afsindiges og Vanvittiges Kuur og Behandling, da vil han deri kunne bringe det videre end ellers, og altsaa desto Flere kunne helbredes, forsaavidt de ere helbredelige, eller lindres i deres haarde Skjæbne, naar Helbredelse ikke er muelig."

96

Førnævnte Reservelæge, Hr.H. Koefoed Marcher, boer ikke i selve Sygehospitalet, men nogle Skridt ligeoverfor det, i en Bindingsværks Bygning, i hvilken Bygning ogsaa den saakaldte Oldfrue har sine Værelser. Reservelægen nyder i Gage 300 Rbd. S. aarlig, Kost med Patienterne i bedste Pleje, Brændsel og Lys.

Læge-Assistenten, Candidatus medicinæ Carl Gjellerup, boer som førnævnt, i det egentlige Sygehospital i Tværbygningen øverst oppe. Han nyder 150 Rbd. Sølv i aarlig Gage, Kost, Brændsel og lys, ligesom Reservelægen. *)

Hospitalets specielle økonomiske Bestyrelse, Regnskabsføring osv. er af den Kongelige

*) I disse 2de delige humane unge Mænd vil Overlægen vist ogsaa finde villige Medhjælpere ved de forefaldende lærerige Obductioner, ikke mindre ved at føre Registraturen over samtlige Journaler af dem, som, helbredede eller uhelbredede have forladt Hospitalet. Disse kunne i Tidens løb blive af stor Værdi for Rettergangen og Sikkerheds-Politiet, og naar, som i Slesvig, ved hver Sygs Udgang af Stiftelsen, den øvrighed, der har indsendt Patienten, blev tilstillet et kort Udtog af den over ham førte Journal, vilde Overlægens Arbejde, ved en sliig Medhjælp, meget lettes. Dispenseringen af Lægemidlerne, hvilken hidtil, som ovenanført, er bleven udført af en Kone, kunde nu vel og overdrages een af disse Herrer Assistentere.

97

administrerende Direction overdraget Inspektøren Hr. Conradsen, tilfældes med Lemmehospitalets og øvrige Tilbehør; derom videre i Penia 1821, pag. 97. Hr. Inspektør Conradsen har ved mangeaarig Embedsførelse beviist sin Duelighed og samlet en Erfaring, der ikke kunde andet end have en særdeles Tillid af hans Foresatte til Følge.

Hospitalspræsten, Hr. Struck, boer endnu i Roeskilde, altsaa en Fjerdingvej fra Hospitalet. Det var at ønske, at denne Embedsmand kunde have Bopæl i en til Hospitalet hørende Bygning.

Præsten og Inspektøren har jeg seet, næsten i alle Hospitaler, at være en ikke uvæsentlig Støtte for den dirigerende Overlæges heldige Virken. Sin Mening om Inspektørens og Lægens Samvirken udtrykte Riegels for 3 Decennier siden, da der kun var opgaaet lidet Lys i den psykiske Medicin, i fornævnte: "Fornuftens og Menneskehedens Rettigheders Archiv No. 9, Pag. 283", saaledes: "naar Inspektøren og Haandlægen ved denne Stiftelse vare vel aflagte, kunde de ikke alene kalde alle Videnskaber til Hjælp for ret at føre deres Embeder til Held for Menneskeheden, men

at de endog kunde gjøre Forsøg, af disse samle Grundsætninger og opdrage deres Sønner til videnskabeligen at nytte disse, og at
(13)

98

begynde hvor deres Fædre slap. Intet er mere broget for os, end, efter videnskabelige Grundsætninger, at helbrede Gale, Vanvittige og Drukkenbolte. Af slige have vi endnu intet i den lærde Verden. I intet Skrivt kan en Inspecteur og Haandlæge lære, at føre deres Embeder, de maa eene følge Vane og Slendrian. I dette Abrahams Skjød lade de Pesthusets Elendige hensove, som Lemmerne før dem i Aartusinde ere hensovede, og, som Cruse siger: "salig hensovede."

En vigtig Gjenstand var for mig ved mit korte Besøg at underrette mig om, nemlig Opvartningspersonalet hos de forskjellige Afdelinger af Afsindige, og jeg maae tilstaae, at vel skikkede Paapassere er een af de første nødvendige Betingelser, til Lægens heldige Virken paa de Afsindige; man maa glæde sig over, at i Aaret 1808, foranførte Hospitals specielle Direction, ogsaa derpaa i Særdeleshed har været opmærksom. Pagina 28 i oftbemeldte Beretning udtrykker Direktionen sig om denne Gjenstand, saaledes: "Men det er ikke nok at den, som paa Stedet har øverste Opsyn over Afsindige og Vanvittige, selv har Duelighed og Lyst til at forestaae denne Post, han behøver sædelige og velskikkede Paapassere, som han til Opsynet og Pleien kan fordeele og sætte Lid til. Det har været og er særdeles

99

vanskeligt, i St. Hans Hospitals nuværende Forfatning, at faae saadanne Personer og at beholde dem naar man fandt dem skikkede. Det maatte, efter Hospitalets Leiligheder, være ugifte Folk eller ogsaa de maatte have deres Koner og Børn uden for Hospitalet, og da sædvanligt her i Staden. Dette har havt og har Uleiligheder, hvilke kunne forebygges ved den nye Indretning. Man vil blive istand til, der at anlægge smaae Huse i Naerheden af de Afsindiges Vaaninger, og til ethvert af disse Huse at henlægge Haveplads og nogen Jord til Græsning og Foder for en Koe, til Kartoffel-Avl o. desl. En saadan Bopæl, tillagt den faste Løn, som Hospitalet giver, vil sætte en Husfader istand til der at leve i ordnet Huusstand, og følgelig hæfte ham saaledes til hans Bolig og Tjeneste, at man kan være desto sikkrere at beholde ham, naar man er fornøjet med ham. *)

Jeg fandt ved mit Besøg kun 6 Opvartningskoner og 6 Opvartningskarle ved Sygehospitalet. Den Kongelige administrerende Direction har indseet Nødvendigheden af at antage Flere, og Tallet vilde, som man sagde mig, snart blive forøget til 8 Paapassere og 7 Opvartningskoner,

*) Tre givte Sygeoppassere have Bopæl i Nærheden af Hospitalet, og en fjerde givt Sygeoppasser boer Norden for Lemmehospitalet.

100

2 Vaagekoner, og 1 Badstuekone, hvortil jeg ogsaa endnu ønskede, at en Mandsperson som fast Mand maatte ansættes ved Dampkjedlen; thi der kunde lettelig indtræffe Skade, naar den ikke stedse passes af en Person der fuldkommen kjender til Indretningen og har noget mekanisk Nemme. Saaledes er det paa andre Steder. Baade med Hensyn paa de forskjellige Bygninger af hvilke Sygehospitalet bestaaer, som og de forskjellige indhegnede Gaards- og Spadsere-Pladser, i hvilke Patienterne fordeles om Dagen, og for at kunne have vedbørlig Opsigt med dem, der anbringes til Jord- og Have-Arbeide, var det vistnok hensigtsmæssigt, at der blev ansat saa mange

Oppassere, at der kunde være tilstrækkeligt Tilsyn med alle Patienterne, og at de kunde under Opsyn foretage dem flere Spadsereture i Hospitalets dejlige Omgivelser, end det nu lader sig gjøre. *) Det Var vist meget velgjørende for Stiftelsen om der blev valgt nogle af Oppasserne iblandt en mindre raee eller endog en noget dannet Klasse af Mennesker, end det nu for Tiden er Tilfældet. Skulle der ikke gives enkelte Personer, som enten havde fareet tilsøes,

*) Maaskee var det og ønskeligt, om for en eller anden Patient Kjørsler kunde finde Sted til Adspredelse.

101

staaet som Underofficerer ved det Militaire, tjent hos Herskaber eller og af Haandværksklassen; og som vare ædruelige og ordentlige og kunde være skikkede hertil naar de bleve valgte med Omhu? Det er saameget mere nødvendigt at have adskillige saadanne Opvartere, naar Lægen, efter Rush, l. c. Cap. 7, bør lade ubehagelige Anordninger og Straffe udføre og fuldbyrde ved veldannede Paapassere, dog i hans Nærværelse, saaledes at Lægen maa kun være den formildende Person, og stedse vise en reen, fast, godmodig Karakter. I den simple Bondestand er det sikkert vanskeligere at faae passende Subjekter hertil.

At Lægen til Paapassere og Opvartningskoner med Held udvælger Rekonvalescenter, finder Heinroth ogsaa stadfæstet af Erfaring.

Naar Pladsen tillod det, vilde jeg meddele Dig den med saamegen Sagkundskab affattede Instrux for Dagvogterne og Nattevogterne i forrige St. Hans Hospital. Begge tre forfattede af den specielle Direktion for St. Hans Hospital d. 11 Febr. 1803, og ere underskrevne af Malling, Pontoppidan, Jessen, Løvmand, Bang. Naar disse Instruxer, med Forandringer i Henseende til det nuværende Lokale og Indretninger, blev givet det nærværende Opvartningspersonale, vilde det vist være meget gavnligt.

102

Jeg har ikke seet slige Instruxer mere gennemtænkte og bedre udførte i noget andet Hospital. Ved Sygehospitalet er ogsaa ansat en Qvarteermand, som boer i en Bygning, opført af Pisé (*Red: "Pisé Hus" er en byggemetode, som kom til Danmark omkring år 1800 fra Frankrig, men aldrig fik større udbredelse. Byggemåden bestod i, at man mellem 2 forskallinger stampede ler i 70-100 cm. tykkelse, og kalkede det. Blev det holdt ved lige, kunne det stå i mange år. Metoden er dog dukket op i materialefattige tider, også efter 2. verdenskrig under navnet geobeton.*), nogle Skridt fra Hospitalet ved Kirkegaarden.

Saameget om Opvartningspersonalet. Jeg bør endnu anmærke, at Oldfruen bestyrer Vadsken og faaer til dens Fuldførelse anvist fra Lemmehospitalet og af enkelte Rekonvalescenter den nødvendige Hjelp. Vaske-huset er en grundmuret Bygning, 33 Alen lang, og 15 Alen bred og 5 Alen høi, med 2 Kobbervaskekjedler, fornødne Kar og Indretninger, samt Brøndpost; deri er tillige Rulle- og Tørrestue, Møbel- og Linned-Kammer, og Loftet er indrettet til Linnedets Tørring om Vinteren.

Ligesom ved Anstalten i Slesvig maa Vedkommende, som attraae Patienter for Betaling indlagte i Bidstrupgaard *), besvare 14

*) Betalingen for de Vanvittige, der i Hospitalet ere indtagne, er bestemt til 3 Rbd. 32 sk. Sølv ugentligen for simpel Pleje, og 5 Rbd. Sølv for den beste Pleje, saavel for indenbyes som udenbyes. Naar Udlændinger gives Adgang til Indlæggelse i Hospitalet, bliver Betalingen bestemt efter Omstændighederne, og de Nødvendigheder eller Beqvemmeligheder, der fordres for dem; saasom om dem medgives egne Betjente til opvarnting, hvilket ikke sjældent er Tilfældet.

Antallet af de Syge i Stiftelsen har i følgende Aar været saaledes

(Hører til Side 103)

	1817	1818	1819	1820	1821	1822.	1823.	1824	1825	1826.
Ved Aarets Begyndelse	75	96	112	117	129	133	130	134	134	143
I Aarets Løb tilkom	60	75	63	81	71	76	53	65	68	63
	135	171	175	198	200	209	183	199	202	206
Afgik	39	59	58	69	67	79	49	65	59	53
Deraf udgaaede som helbredede		s	47	59	45	43	25	32	24	37
udskrevne som ikke Afsindige?	s				s	2	3	10	2	1
udtagne ikke helbredede		s		s	4	10	8	4	10	4
overlagte blandt Lemmerne	s			s	7	12	4	4	7	3
Døde	s		11	10	11	12	9	15	16	8
Ved Aarets Slutning tilbage	96	112	117	129	133	130	134	134	143	153
Deraf friliggende betalende fra Kjøbenhavn	60	72	75	82	84	79	91	90	96	110
fra andre Communer	21	22	22	28	27	31	23	25	22	28
Af de Betalende nogle for moderat Betaling, og 2 som stedføres for en indbetalt Kapital	16	18	20	19	22	20	20	19	20	15
Af de Afsindiges Tal ved Aarets Slutning var Mandfolk		65	74	74	74'	71	78	77	77	81
Fruentimmer		47	43l	56	59	59	56	57	66	72

103

Af Overlægen forelagte og af Direktionen dem tilstillede skriftlige Spørgsmaale. Derefter bliver Patienten, naar Optagelsen er bevilget, enten af Familien selv, eller i en, af Direktionen indrettet bedækket Vogn udført til Bidstrups Sygehospital. *)

Da Bidstrups Sygehospital ligger i en Afstand af mere end 4 Miil fra Kjøbenhavn, er det at beklage, at man ikke her i Kjøbenhavn har et passende Bevaringssted for de Afsindige, indtil de kan transporteres til Bidstrupgaard. Jevnlige bringes disse nu af Politiet eller af andre Vedkommende til det almindelige Hospital. Her mangler man ej alene passende Lokale, men og den fornødne Bevogtning m. m. Naar om Vinteren, ved slet Føre, Snefog eller en anden Hindring, den bedækkede Vogn fra Bidstrup ikke kan indtræffe, for at afhente dem, hænder det ikke sjældent, at denne Klasse af Syge maa henligge i flere Dage og ved deres Støi og Skrig forurolige de andre Patienter i Hospitalet. Naar endelig Vognen kommer for at afhente de Afsindige fra Hospitalet til Bidstrup, er ofte deres Tilstand, ved den nødvendige midlertidige Behandling i Hospitalet, i den Grad forbedret, at man maa betænke sig paa at afsende disse

Reconvalescentere til Bidstrup, da Rejsen did i den fri Luft og Forandring af Lokale ofte, som Erfaring har lært, ville kunne have den Indflydelse, at de træde i Bidstrup fuldkommen helbredede, og høre, nu under Rubriken: "udskrevet som ikke Afsindige!"

104

Af de i Aaret 1825 indkomne Afsindige eller Sindssvage bleve 55 første, 7 anden, 1 tredie, 1 fjerde, og 1 sjette Gang modtagen.

Af de i Aaret 1826 indkomne Afsindige eller Sindssvage bleve 53 første, 7 anden, 1 fjerde og 1 sjette Gang modtagne. *)

Patienternes Beskjæftigelse og Adspredelse er valgt meget passende; de holdes til Jord- og Have-Arbeide; Haandværkerne sysselsættes under Opsyn ved forefaldende Arbejde.***) Nogle skjære og hugge Brænde; Fruentimmer arbeide i Kjøkkenet o.s.v., og hvad der endnu kan gøres for mangt Individ i passende Forbindelse med Lemmehospitalet, hvor der er Snedker-, Smede- og Hjulmands-Værksted, kan vel ikke strax bestemmes, men jeg øjner en heldig Muelighed!

Lemmepersonalet bestaaer af adskillige Haandværkere; mange af dem ere ikke svage af Alderdom ; mange ere ret skikkelige Mennesker og enkelte forvildede Individer ere, ved Levemaaden og Afsondringen fra deres forrige Omgivelser,

*) Her kan man bemærke, at ved Anstalten i Sleswig beroer det ved Udskrivngen ikke paa Overlægen alene, men paa det lægekyndige Medlem af Directionen i saa Henseende at give en afgørende Bestemmelse. **) Direktionen har ansat og lønnet en egen Gartner, som boer i en Bindingsværks Bygning Sønden for Syge- og Lemmehospitalet.

105

igjen blevne ordentlige og arbejdsomme; der er saaledes: 3 Skibstømmermænd, 3 Huustømmermænd, 6 Snedkere, 1 Dreier, 1 Hjulmager, 3 Muursvende og 2 Haandlangere, 2 Klejnsmede, 1 Grovsmed, 1 Sadelmager, 3 Skoemagere, 2 Skrædere, 3 Kurvemagere, 1 Snedker, som Glarmester, 6 Vævere og 2 Spolere.

Hvorledes endog de Inkurable, Fjollede, Tossed, Epileptiske kunde til sin Tid klogelig bruges og beskjæftiges i Parcelgaardens Areal til Høravls osv., vil ogsaa Tiden lære.

At de Syge kunne forøje sig med Keglespil, Dam, Schak eller Kort, dertil er truffet hensigtsmæssige Anstalter; men jeg saae gjerne, at der var forfattet en vis Timeplan, ligesom den der af Hr. Geheime-Medicinalraad Horn var indført i Charité-Sygehuset i Berlin, og som Du vist har fundet meget hensigtsmæssig. Jeg har ogsaa paa Bidstrup seet, at Mandfolkene skrive og regne. Der er af Direktionen samlet et lidet Bibliothek til Morskab. Statstidenden, den vestsjællandske Avis, Kjøbenhavns Skilderie og Dagen gives Patienterne efter Lægens Bestemmelse til Læsning.

Saaledes er der ogsaa i den Henseende sørget for disse Ulykkelige Adspredelse og Opmuntring i denne meer og meer til Fuldkommenhed fremskridende Stiftelse; men et Hovedsavn forekommer mig at burde det Snarreste skee kan,

(14)

106

afhjelpes; det er nemlig Musikens passende Indførelse og Anvendelse i denne Stiftelse.

I alle Stiftelser jeg har seet, har man mere eller mindre indført Musikken. I det nærliggende Roeskilde vilde vist findes Kunstens Dyrkere, der ikke vilde nægte Medhjelp til den første Indførelse. Nogle af de Afsindige spille vist et eller andet Instrument. Naar nu Stiftelsen ejede nogle af de brugeligste musikalske Instrumenter*), vilde man snart kunde komme til en ønskelig Begyndelse, og hvor der er begyndt, kommer man videre. Musikken har fra ældre Tider hos os Danske havt

heldige Dyrkere; allerede i Aaret 1720 forsvaredes her i Kjøbenhavn en Dissertation om Musikens Indflydelse og Anvendelse i Medicinen og hvorledes den virkede paa det menneskelige Legeme **). Som et Slags Sidestykke hertil

*) Peter Lichtenthal, der musikalische Arzt, oder Abhandlung von dem Einflusse der Musik auf den Körper und von ihrer Anwendung in gewissen Krankheiten. Wien 1807. Han omhandler forskjellige musikalske Instrumenters Virkning paa det sunde og syge Menneske pag. 16.

Af "Sophiens Reise", TH.2. S. 38, vil Du læse følgende Sted:

Sey mir gegrüßt, mein schmeichlendes Clavier!

Was keine Sprache richtig nennt.

Die Krankheit tief in mir,

Die nie ein Mund bekennt.

Die klag ich Dir. –

**) Ansgarius Anchersen: de Medicatione per Musicam. Hafniæ 1720.

107

udgav mange Aar derefter (1804) Dr. B. P. Koefoed, Sognepræst ved Helliggeistes-Kirke, et meget interessant og lærerigt filosofisk historisk Forsøg, om Musikens Indflydelse paa Mennesket.

Maaskee kunde med Tiden ogsaa i Bidstrup opføres smaae Koncerter, saaledes som det skeer f. Ex. paa Sonnenstein, hvor saavel Instrumental- som Vokalmusik opmuntrer og glæder.

Qvem non blanda juvent varii modulamina cantus, Hinc jecur & renes ægraque corda stupent.

Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes Afficit ac medicæ mnobile cocis opus
Tange Lyram digitis, animi dolor omnis abibit
Dulcisonum reficit tristia corda melos.

(Hvo ej frydes ved verkende Sangs den yndige Tone? Lever og Nyrrer deraf rystes, samt syge Gemyt. Intet i Menneskets Sind saa stor en Sødhed indgyder, Som en digterisk Sang, trallende Stemme iført. Grib i Lyrens Streng, al Sjælens Sorg vil henviskes; Hjertets tungeste Sorg mildner sødtlydende Sang.)

Hermed nedlægger jeg Pennen for dennesinde; det vilde glæde mig, om jeg torde haabe, ved at have henvendt Din Opmærksomhed paa de af mig bemærkede Fuldkommenheder og Mangler, at have anlediget Dig til nærmere Drøftelse af et Menneskeheden saa vigtigt Anliggende.

Kjøbenhavns Almindeligt Hospital,
d. 22 Decbr. 1827.

Johann Christian Wilhelm `Wendt.

Indhold

I. Wien. "Narrenthurm" der	2
Dr. Goergens Privat-Anstalt for Afsindige	2
II. Den Slesvigske Anstalt for Afsindige	10
III. Hamburg	21
Berlin. Professor Mumann	21

IV. St. Georgs Hospital i Leipzig;		
Professor Heinroth	31	
Læge-Anstalten paa Sonnenstein;		
Dr. Pienitz	37	
V. Prag		49
München	51	
Erlangen	53	
VI. Würzburg	55	
Prof. Dr. Leupolds Bemærkninger	59	
VII. Om St. Hans Hospital paa Bidstrupgaard.		
Lokalet		64
VIII. Fortsættelse. Bygningerne		72
Huusorden	86	
Bespisning	88	
Overlægen, Reservelægen, Læge-Assistenten		92
Præsten og Inspektøren		97
Opvartningspersonalet		99
Antallet af Patienter	104	
Dertil hører en Tabel.		
Patienternes Beskæftigelse og Adspredelse		104